

MENTOR

LIST ZA SREDNJEŠOL-
SKO DIJASTVO. URE
JUJE DR. ANT. BREŽNIK

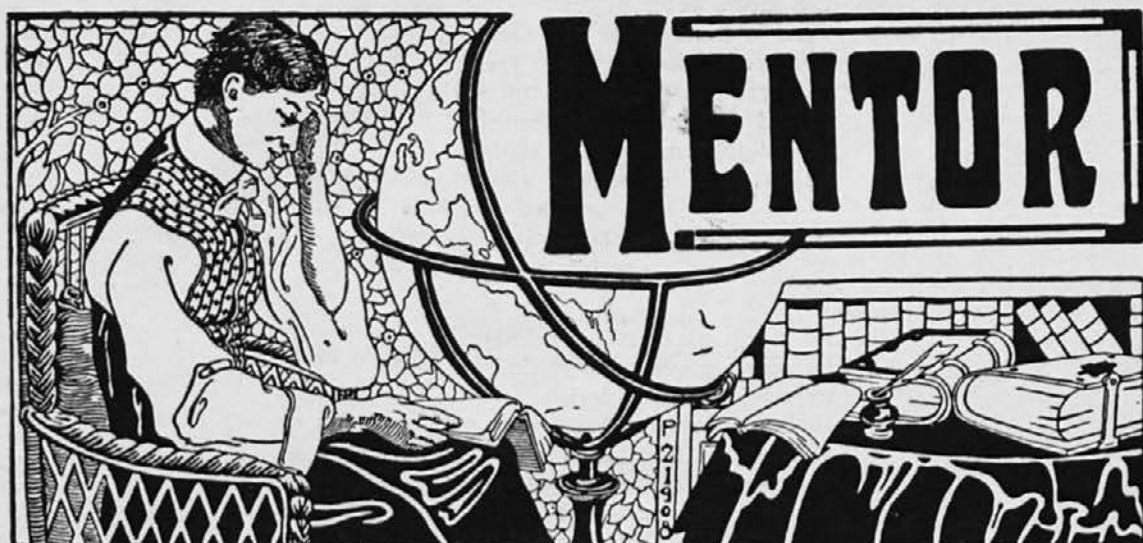
LETNIK VIII. ZA L. 19¹⁵/16

ŠT. 11-12.

VSEBINA:

Dr. Jos. Lovrenčič: Trentarski študent. (Konec) . . .	205
Prof. Fr. Pengov: Pokopani vrtovi. (Konec) . . .	217
Prof. Fr. Omerza: Homerjeva Iliada. VI. spev. (Dalje) .	230
Dr. V. Šarabon: Republika Liberija	233
Jos. Lavtižar: Pot na Malto. (Konec)	235
Fr. Omerza: Odlomki iz del cerkvenih pisateljev. (Dalje)	238
Dr. Ivan Svetina: Uvod v diferencialni in integralni račun. (Dalje)	242
Drobiž	244-248

Izhaja v zavodu sv. Stanislava v Št. Vidu nad Ljubljano prvega dne
v mesecu in stane za dijake 2 K, za druge naročnike 4 K na leto.

LETNIK VIII.

1915/16.

ŠTEV. 11, 12.

DR. JOS. LOVRENČIČ: TRENTARSKI ŠTUDENT.

Zgodba iz sholarskih časov.

(Konec.)

XIV.

Je lunica svetila
in ura polnoč bila:
na bregu stal je mlad mornar,
na bregu stal je mlad čolnar,
zaljubljeni sholar.
V levici gosli mi drži,
z desnico strune vbira,
po morju da odmeva:

»Oj veter, veter ti nebá,
oj veter, veter ti morjá,
ti veš za morja ceste vse,
ti veš za steze zemlje vse,
ne veš, kaj moje si želi srcé! —

Oj morje, morje široko,
oj morje, morje globoko,
ti v sebi kriješ ribji trop;
oj ribe, ribice zlaté,
ki v temnem morju plavate,
vi boste mi pogrebnice,
da bi še koga drugega bilé! ...*

Na bregu jablana stoji,
na njo sholar upre oči,
in glasne gosli z javora
jej vrže tja v zeleni vrh.

Čez morje veter pridrvi,
skoz jablane zeleni vrh šumi:
»Saj veter vem za ceste vse,
za steze vse čez zemljo in morjé;
in tud to vem, oj mlad mornar,
in tud to vem, oj mlad sholar,
kaj tvoje si želi srcé!...«

Od brega čoln je odvezvál
in vanj sholar se je podal — —

Po morju plava mlad mornar,
po morju plava mlad sholar,
na morje veter zadrvi,
sholarju v uho zašumi:
»Sholar, ná teh dišečih rož,
da malo mi zadremal boš!«
In veter čoln naprej je gnal
in v čolnu je sholar zaspal — — —

Čez morje veter zadrvi,
skoz jablane zeleni vrh šumi,
iz gosli glas se oglasi
in v svetlo noč se razleti:

»Oj vstajaj, vstajaj, Jelvica,
ti hči bogatega ceharja!
Po morju plava pisan čoln,
je samih žlahtnih rožic poln.

Oj vstajaj, vstajaj, Jelvica,
že kmalu bode beli dan,
in mladi pride kavalir po té,
kakor sta snoč zmenila se.

Oj vstajaj, vstajaj, Jelvica,
da iz teh lepih, žlahtnih rož
svoj venec spletala si boš,
prej kakor pride beli dan!...«

Zbudila se je Jelvica,
sama pri sebi prašala:
»Al drobne tič'ce dan pojó,
al svatje pome že gredó?«
Iz postlje Jelca vstajala,
skoz okno je pogledala,
na oknu je poslušala — —

Spet veter v gosli zašumi,
iz gosli glas se ogiasi,
in strune milo mi pojó,
bolj milo in še bolj sladkó:

»Oj vstajaj, vstajaj, Jelvica,
ti hči bogatega ceharja!
Po morju plava pisan čoln,
je samih žlahtnih rožic poln.

Oj vstajaj, vstajaj, Jelvica,
že kmalu bode beli dan,
in mladi pride kavalir po té,
kakor sta snoč zmenila se.

Oj vstajaj, vstajaj, Jelvica,
da iz teh lepih, žlahtnih rož
svoj venec spletala si boš,
prej kakor pride beli dan! ...»

Od okna Jelca vstajala
in mojškro svojo klicala:

»Vstajaj hitro, mojškra ti,
poslušaj tole petje mi:
al drobne tič'ce dan pojó,
al svatje pome že gredó?«

»Dan drobne tič'ce ne pojó
in svatje pote ne gredó:
le veter piše čez morjé,
od sebe daje glase té! —«

Spet veter v gosli zašumi,
iz gosli glas se oglasi,
bolj milo strune zdaj pojó,
bolj milo in še bolj sladkó:

»Oj vstajaj, vstajaj, Jelvica,
ti hči bogatega ceharja!
Po morju plava pisan čoln,
je samih žlahtnih rožic poln.

Oj vstajaj, vstajaj, Jelvica,
že kmalu bode beli dan,
in mladi pride kavalir po té,
kakor sta snoč zmenila se.

Oj vstajaj, vstajaj, Jelvica,
da iz teh lepih, žlahtnih rož
svoj venec spletala si boš,
prej kakor pride beli dan! ...»

Iz kamre zvabi Jelvico,
iz dvora zvabi Jelvico
in k morju zvabi Jelvico,
lepó mladó nevestico —
Stoji tik brega pisan čoln,
je samih žlahtnih rožic poln.
Še stopi Jelca v pisan čoln,
od brega plava sred morjá — — —

Zdaj veter huje zašumi,
in gosli glas se oglasi,
in strune zadnjič zapojó,
pa bolj trdó in bolj strašnó:

»Saj veter vem za ceste vse,
za steze vse čez zemljo in morjé,
in tud to vem, oj mlad mornar,
oj mlad mornar, oj moj sholar,
kaj tvoje si želi srce!...«

In že je morje globoko,
oj globoko in široko,
ki v sebi krije ribji trop,
biló zelení grob;
in ribe, ribice zlaté,
te bile so pogrebnice
prelepe mlade Jelvice — — —

Ko je sholarjev čoln ob breg pristal,
na bregu že hudič je stal,
sholarja vzdramil in dejal:

»Pokoren v vetru bil sem vsem željam:
Na dnu morja globokega
počiva tvoja Jelvica,
da kavalirju ni v roké prišla.
Ti sam
pa moraš še živeti,
ker tvoji dnevi niso še došteti!«

Zagrabil se sholar je za glavó,
globoko vzdihnil, rekel je takó:

»Gorjé, gorjé, trikrat gorjé,
ki sem nesrečnik jaz ga kriv!
O kje
studenec čisti bi dobil,
da črni znak tvoj z roke bi izmil
in vse, kar mi teži srce! — —

Ob bregu vrag je zadovoljno stal
in zvito zlobno se smehljal:
— Nikjer, nikdar
se me ne rešiš več sholar! — — —

XV.

Sholar predal se je bolesi
in šel in šel po beli cesti:
v ušesih mu je porogljivi smeh brnel,
a kes, ki vsega je prevzel,
ga je bodril
in moč in voljo mu je v dušo lil.

In sam ni védel, kdaj, kakó
prišel je na devinski grad;
in fra Alasia da Sommaripa mu je dal rokó
in ga pozdravil kakor brata brat.
In spet sta v knjižnici sedela in sholar
pregledoval materijal je za vokabular.
Med listi pesem je dobil,
jo bral in se ob njej solzil:

Dete, dete majceno,
zjutraj se rodilo je;
ko se zvečerilo je —
umrlo je in šlo v nebó.
Prišlo dete pred nebó,
rekel mu je Jezus sam:

Dete, ti ne moreš k nam,
dete majceno.
Vzemi, dete, kanglico,
pojdi, pojdi na zemljó,
v njo natoči mi vodé,
ki iz kostene vre goré.
Ko prineseš kanglico,
vrhano natočeno,
sprejemem, dete, te v neból...«

Dete, dete majceno,
zajokalo je bridkó,
zajokalo je bridkó
in na zemljo šlo — —
Srečalo je sivi svit,
prašalo je sivi svit:
Čuj me, čuj me, sivi svit,
ali ti si videl kje
vodo, ki iz kostene gore vre? —«

Sivi svit mu je dejal:
»Jaz nič ne vem,
po temi grem —
mogoče beli dan bo znal!« —

Dete, dete majceno
s svetlo, prazno kanglico
beli dan vprašalo je:
»Čuj me, čuj me, beli dan,
solnce s tabo gre visoko,
s tabo sveti na široko,
tebi bo studenec znan,
ki iz kostene gore vre!«

Pa je rekel beli dan:
solnce z mano gre visoko,
z mano sveti na široko —
ta studenec mi ni znan.
Prašaj moje sestre noči,
ona ima sto oči,
ona vidi v vse strani! —«

Dete, dete majceno
s svetlo, prazno kanglico
bridko zajokalo je
in noči čakalo je.

Ko je prišla črna noč,
dete jo je vprašalo:
»Čuj me, čuj me, črna noč,
ti oči imaš sto in sto,

ali videla si kje,
da iz kostene goré
živ studenec vre?»

»Dete, dete majceno
s svetlo, prazno kanglico —
takega studenca ni,
če prehodiš vse poti! — —«

Dete, dete majceno
prebridko je zajokalo,
prebridko je zajokalo.
Prišla po stezi je bela gospa,
bela gospá — sama Marija:
»Dete, dete majceno,
kaj jočeš tako prebridkó?»

»Kaj ne jokala bi bridkó,
zaprto meni je nebó,
ker svit in dan in noč ne ve,
kje živ vir iz kostene gore vre —
jaz moralo bi natočiti kanglico,
da sprejme Jezus me v nebó — —«

In Marija dete majceno
tolažila je takó:
»Ne joči dete majceno,
studenec, ki iz kostene gore vre,
to materine so solze:
grehe vse izpirajo,
nebeški raj odpirajo! — —«

Sholar Joannes pesem je prebral
in s solznimi očmi pogledal je na črno roko
in vzdihnil je globoko:
»O mati, mati! — —«
A fra Gregorio, ki ob sholarju je zamišljen stal
in slutil tajno bol, sočutno je dejal:

»Prijatelj dragi moj, dokler človeku se srcé
spominja matere v ljubezni vroči,
v življenja še takó viharne noči
se dneva belega zavé
in pot njegova k solncu gré! — —«

XVI.

Lepó solkansko je poljé,
po polju bela cesta gre;
po beli cesti v vas Solkán
Joannes je prišel naslednji dan
in čudil ljudstva se množici,
ki stala je pred cerkvijo v vasici.

»Povejte mi, dobri ljudjé,
kaj vi se tukaj zbirate?»

»Kaj mi se tukaj zbiramo?
Na Skalnico poromamo,
kjer spet se je Marija prikazála
in cerkev zidati vkazála.
Na vrhu gor, kjer znamenje stoji,
svetišča si želi,
da bo nam milosti delila,
za nas Bogá prosila! — —«

Joannes stopil je do vrat cerkvenih
in tam poslušal na kolenih:

1. Presrečen mož, ki ne sledi
nasvetu zlih ljudi
in ne nastopa grehov poti
in se ne klanja blodni zmoti;
2. temveč
Gospodovih postav se veseleč,
jih vdan premišlja noč in dan.
3. On raste kakor drev,
ki ga je kraj potoka
vsadila roka
in sad rodi, ko je v svoj čas prišel.

In niti list lahán
mu ne odpade in vse, karkoli le začné,
lepó in srečno mu od roke gre.

4. A z zlimi ni takó:
ko prah so, ki ga veter piše
in briše
z zemljé, ko gre čez njo.
5. Zato pred sodbo zli ne bodejo obstali
in grešniki ne tam,
kjer so pravičniki se zbrali.
6. Gospod, ki je Bog sam,
pozná stezó, ki so pravični jo hodili,
a pot, ki zli s hudobnimi so jo hvalili,
se sama v sebi v breznu izgubi — — —

Joannes, zamišljen v nauk, ki ga psalmist je dal,
je vstal
in zapustil solkansko dolgo vas;
in ko da sliši tajen glas,
ljubezni poln z vrha goré, s Svete goré,
je šel in šel po stezi kameniti, kakor romar gre,
ki ima žalostno srcé — — —

Ni še prešel četrť poti,
ga sreča tujec in takó nagovori:
»Gotovo ti šholar
še nisi hodil tod nikdar,
zato pa pot si zagrešil,
ko z gladke ceste si na desno v strmo stezo jo zavil!«

»Res da po krajih teh nikdar
še hodil nisem jaz sholar,
a poti nisem zagrešil,
ko z gladke ceste sem na desno v hrib zavil —
jaz romam le na Sveto goró,
da bi Marija rešila mojo dušo!«

»O vrni, vrni romar se nazaj,
saj Skalnica je prazen kraj,
gor mi zvonovi ne zvonó,
le ovce se med skalami pasó!«

Joannes tujcu je dejal:
»Naj volja božja se zgodi!« —
in pot je romarsko nadaljeval.

Ni dobro bil na pol poti,
ga drugi tujec sreča in nagovori:
»Oj kam, le kam sholar ti greš?
Na hribu ni taberne, veš,
da bi kitara in tvoj sladek glas
veseli družbi pomnožila kratek čas!«

»O saj jaz romam le na Sveto goró,
da bi Marija rešila mojo dušo!«

»Oj vrni, vrni romar se nazaj,
saj Skalnica ni pravi kraj:
tam gor zvonovi ne zvonó,
le ovce se med skalami pasó!«

»A meni v srcu nekaj govori:
naj volja božja se zgodi!« — —

Ni še sholar napravil tretji del poti,
ga tretji tujec sreča in takó nagovori:

»Na težko pot želim ti dober dan!
Gotovo ti sholar si Padován.
Si gladkih cest se naveličal
hehé! ... in greš na Skalnico, da bi se izveličal!«

»Naj božja volja se zgodi,
če še rešitve duši je moji! — —«

»Na Skalnici zvonovi ne zvonó,
le ovce med skalovjem se pasó —
Hehe sholar, saj nimaš sivih las
in za pokoro, če jo sploh je treba, je še čas!
Le vrni se z menoj na cesto,
ki te vodila bo iz mesta v mesto,
kjer noč in dan življenje polje
in človek je vesele, razigrane volje! — — —«

Sholar trenutek je omahoval,
a vendar tudi tretjič tujcu-vragu se ni vdal;
skesan spokorno pot je šel,
sam Bog mu je stopinje štel — — —

Ko prišel je na vrh goré,
ozrl v dolino se je in v daljavo
in videl je, kako na levo in na pravo
se vijejo cesté,
in na obzorju v gledal je morjé:
in vse življenje se je v srcu obnovilo
in mu iz prs besede te izvilo:

»Otrok sem bil in v svet zahrepenel.
Res: hrepenenje
me je vrglo v svet in življenje;
svet in življenje sem stokrat proklel!

Še zadnjo kletev: Proklete ceste,
ki greste
večnovabljive
v daljave sive!
Moja noga se vas več ne dotakne,
v svoje goré sholar se umakne:
pastir
v naših gorah bom vžival mir.

Mir? — — Beseda besed, delež otrók,
ko v dušah čistih živi Bog,
a jaz — sem zabil nanj:
v omotici mladih sanj
sem dušo prodal — mir mi je vzet,
ne vrne ga planinski svet!

Nemiren trpel bom do zadnjega dne:
pokora — materine solzé,
pokora — očetov obraz,
pokora — podoba nje,
pokora mi bo — moj lastni jaz! — — —

Ena želja, ena sama želja je moja:
Ko bo konec nemira, ko bo konec boja,
mi reci vest:
»Dovolj trpljenja bilo je za grehe mladih cest! —«
To dušo mi vtéši
in naj je ne reši,
vdan
pozdravim svoje smrti dan! — — —«

Sholarju se približala priprosta je deklé,
ki pasla tam v bližini je ovcé
in slišala izpoved je njegovo,
in rekla je: »O dobri človek, Mariji se izroči,
pri Njej, Pribežališču grešnikov, išči pomoči,
pomagala ti Ona bo gotovo!
Glej, tu je mesto, kjer se mi je prikazála
in cerkev zidati vkazala,
da milosti nam bo delila,
za nas Bogá prosila! — — —«

Pokleknil je Joannes in molil vdano ko svoj čas,
ko je v Višarsko Mater vpri obraz:

»Češčena Marija, milosti polna,
 Gospod je s Teboj, blagoslovljena med ženami,
 blagoslovljen je sad telesa Tvojega —
 Jezus.
 Sveta Marija, Mati Božja, od grehov, glej, je moja duša bolna,
 prosi zame grešnika
 sedaj in ko ob zadnji uri z mrzlimi rokami
 me bela smrt objame,
 da iz življenja časnega me v večnost vzame! — — —«

XVII.

Tolminski grad — siv jastreb vrhu smrečja —
 ponosno po dolini gleda,
 ko da oblastno se zaveda:
 Jaz vladam lepa Sočina porečja!

Ko ga Joannes je ugledal, mračnih lic
 se spomnil težkih je krivic,
 ki po Tolminskem kmetje so jih pretrpeli,
 kar tega jastreba nad sabo so imeli:

Ponosen si, ponosen grad,
 na griču zelenem,
 s krvjó oškropljenem.
 Ni bilo griča, tebe ni bilo:
 grič je in tebe ljudstvo zgradilo!
 Tisoče rok
 tvoj prvi gospod
 v sužnost je vpregel,
 ž njimi tebe dosegel,
 krvolok!
 A klet ga je tlačeni rod
 in kletev
 je včakala žetev:
 gnil je in ni mogel živeti,
 ni mogel umreti...
 svoje meso in svoje kosti
 je videl trohneti!...

Vsi gospodarji tvoji, grad, izginejo
 in ž njimi težki časi minejo
 in ljudstvo novo dobo bo veselo
 zaživel,
 a ti grad, podrtina vrhu smrečja,
 boš klical: Ljudska moč od dne do dne je večja,
 kdor se ji ne vkloni in je ne prizná,
 mu ni pomoči:
 ko zvezda pojde, ki se sred nebá
 je vtrnila ponoči —
 nihče se več ne spomni je in je ne pogreši,
 saj tisoč še in tisoč zvezd gori! — — —

Rumeno žito kresu pesem v čast šumelo je na njivi,
 ko čez polje sholarja je vodila steza ob Tolminki živi.
 Kmetje senó so grajskim spravljali,
 lepó so ga pozdravljali:

saj brali so mu iz oči,
da tudi njega njih trpljenje suženjsko boli.
Med potjo se je vstavil ob votlini,
iz ktere govorili davni so spomini:

»Postoj in čuj: tu je prebival
poet, ki grozo pekla je odkrival!«

»O da njegovo knjigo prej dobil bi v rôko,
ko sem zapisal poglavarju pekla
zaslepljen se! Ne padel bi tako globoko,
ne bal bi se, kdaj bo mi ura stekla;
življenje živel čisto bi veselo,
dokler da prišla smrt bi in mi rekla:

»Dovolj si živel, zdaj za svoje delo
dobiš plačilo večno pri Očetu,
ki si posvetil mu življenje celo!«

Takó pa dan za dnevom sem v trepetu,
zavedajoč potrj se revež greha.
Tolažbe ni in ni mirú na svetu!

Edino Ona mi je še uteha,
ki kliče ljudstvo jo Pribežališče;
k Njej klicati srce nikdar ne neha,

pri Njej si pomoči zaupno išče,
da reši dušo mi in jo razvname
takó, da Njeno bo poslej svetišče ...«

Joannes šel je mimo Dantejeve jame — — —

XVIII.

Nad Bogatinom se razpenjala je bajna krešna noč.
Na Bogatinu je obstal sholar:

»Peklá vladar,
nocoj pozabim zadnjič tvojo moč!

Videl sem jih: od štirih strani so prišli,
videl sem jih: od štirih vetrov so prinesli skrbi
in krampe prinesli, prinesli lopate:
štirje možjé radi rude bi zlate! — —«

In šel je in rekel je štirim možém:
»Zlatá bi radi? Bogatin vam odprém,
v njem pustite skrbi in vzemite zlató!«
Rekel je in zabobnelo je že pod goró,
odprla se je! ... A siromakom vzbledel je obraz
in v grlih obtičal veselja jim je in začudenja glas,
okameneli
gledali so in niso umeli:
sholarja so črne pošasti objele
in pele:

»Prišel je čas,
prišel je čas,
ti boš zdaj naš,
dušo nam daš!
Slišiš naš glas,
slišiš naš glas?
Prišel je čas,
prišel je čas,
ti boš zdaj naš,
dušo nam daš!...«

Sholar med njimi stal je, ni se bal,
mračno jih je pogledal in jim trdo dejal:

»Kričite,
je ne dobite —
vam je ne dam!
Naj pride s pergamentom oni sam,
ki sem prodal mu dušo v mladih dneh!«

Pošasti zle so zabučale v divji smeh
in rjule in pele vesele
in sholarja v tesnejšem krogu objele:

»Prišel je čas,
prišel je čas,
neljub ti je glas:
zdaj boš naš,
zdaj boš naš,
dušo nam daš!...«

Joannes sklenjenih rok obrnil proti nebu je obraz
in prosil — drhtel in trepetal je glas:
»O Mati, Mati, misli namé ta čas!«
Pošasti so v tretjič zarjule, a prej ko pesem so ponovile,
potihnile so in druga v drugo se zvile —
kot vihar se pojavil nad Triglavom njih je vladar:

Sholar!

Trenutek ta ti mati je odšla v nebó,
izbrisana je na pogodbi tvoja kri,
moj znak na roki se nič več ti ne črni —
Molitev materina je močnejša ko pekló!

OPOMBE.

Pravljica o človeku, ki proda hudiču dušo, je splošno razširjena med narodi. Mi Slovenci jo tudi imamo. Spočela in razvila se je na Tolminskem in živi med ljudstvom še vedno. — Človek, ki se pri nas zapiše hudiču, je študent. Nič čudnega, nič bolj naravnega! Saj vemo, kako je mislilo ljudstvo do najnovejših časov o »črnih šolah« in kaj vse jim je pripisovalo — pa da bi ne bil potem študent — sholar zadnjih stoletij srednjega veka in še pozneje zagonetna prikazen! Na Tolminskem je bil znan: cesta čez Predel ob Soči do Kobarida in dalje skozi Kobarški Kot ob Nadiži v Italijo je vodila nemške študente v Padovo. Potujoči študenti — važanti — so tudi bili v teh časih dnevna prikazen (cf. Rutar: Zgodovina Tolminskega).

V tem ozračju je nastala pravljica o Trentarskem študentu, ki mu je dal prvi trentarski vikar, pl. Luzenberger, tudi svoje obris.

PROF. FR. PENGOV: POKOPANI VRTOVI.

Črtice iz geologije.

(Konec.)

Stanko: »V Koledarju Družbe sv. Mohorja 1911 se omenja pod naslovom 'Staro življenje' nekaj pošastnih živali grozne velikosti (Dinozaurus in Naozaurus). Odkar sem čital oni spis, mi je že velikokrat prišla na misel legenda o zmaju, ki ga je prebodel sv. Jurij, in o onem, ki ga je imela sv. Marjeta priklenjenega na verigi. Ali so res kedaj živele na svetu take pošasti, ljubi ata?»

G. učitelj: »Seveda so! Četudi jih, hvala Bogu, danes ni več, pa se vendar nahajajo njihovi ostanki tu in tam zasuti v zemlji. Veseli me, da morem tvoji vedoželnosti popolnoma ustreči ravno z današnjim razgovorom o mezozoičnem ali **srednjem veku** zemeljske predzgodovine.«

Vladi: »Kako pa se loči srednji vek od starega, ki nam je zdaj že precej znan?»

Oče: »Med rastlinami stopajo lisičjaki in praproti vedno bolj v ozadje, mesto njih pa posedejo zemljo cikadeje ali sagovo drevje in iglavci, katerim se v kredni tvorbi pridružijo še listovci. Tudi nižje živalstvo kaže znatne spremembe: koralnjaki so že zelo podobni tem, ki živijo še danes v morju; med iglokožci prevladujejo morski ježki nad morskimi lilijami; med glavonožci z lupino dosežejo amonitje in belemnite ali strele svoj višek razvoja.

Če pa se ozremo na višjo favno, prevladujejo sicer sklenoluske ribe še vedno, a proti koncu mezozoične dobe se jim pridruži že znatno število kostnic (ribe s koščenim, ne hrustančastim skeletom). Dvoživke, ki smo jih imenovali ščitoglavi ali stegocefali, izmrjo že v triadni tvorbi, zato pa se razvijejo plazilci ali zavriji do vrhunca in nastopajo v tako čudnih in orjaških oblikah, da se vam bodo ježili lasje, ako vam pokažem samo nekatere njihove slike. Proti koncu tega veka si nadelavajo pot še prve ptice in redki sesalci, najimennitnejši vretenčarji.«

Ciril: »Kakšno pa je bilo stanje zemlje v srednjem veku na splošno? Ali se še vedno ponavljajo med gromom in treskom, kot bi bil sodnji dan, ognjeniški izbruhi, katerih žrtve postajajo najobširnejši pragozdi?»

Oče: »Ne več v toliki meri. Dočim tvorijo grob paleozoičnim okameninam večinoma ognjeniške prodornine kakor granit, sienit, diabas, porfir, pa prevladujejo med srednjeveškimi hribinami apnenec, dolomit, lapor in peščenec; ognjeniške kamenine so le redke in kažejo, da se je naselil po grozovitih paroksizmi (krčevito zvijanje) na koncu starega veka na naši premičnici v srednjem veku nekaj blagodejen mir.«

Vladi: »Že zadnjič ste omenili, oče, da delimo srednji vek v tri pododdelke: v triadno, juraično in kredno tvorbo. Ali je bilo ob triadnem času močno drugačno življenje na svetu, kakor v starem permu?»

Oče: »Če gledamo na okamenine, potem lahko rečemo, da nobena tvorba ni tako sama zase, takorekoč obdana s kitajskim zidom, kakor ravno triadna. Okameneli svet, ki se nam je ohranil iz nje, je pa zelo ubožen na vrstah; iz triade namreč poznamo komaj 200 različnih vrst živali in rastlin.«

Stanko: »Ni mi žal za velikim številom vrst, da so le te čudne in grozne, to me zanima.«

Oče: »Potem pa kar z menoj v mezozoično pokrajino! Pred nami je pusta peščena sipina (večina srednje Evrope je bila puščava) z mnogimi grički, ki jih je nagromadil svišč, po sredi pa se leno vije voda, na katere močvarnem obrežju štrli proti nebu džungla (gozd) orjaških preslic. V vlažni kopnini bujno poganjajo tropične praproti: pernatolistna Pekoptera, Daneopsa in dlanasto nacepljena Hiroptera, pa tudi krasne cikadije (sagovo drevje), ki rasto danes kot podraščina v tropičnih in subtropičnih krajih in jih rabijo ljudje kot

»palme« za grobni lišp. Izmed iglavcev opazimo tam v ozadju šumo arankarij (lepotnih jelk), ki rasto danes po Ameriki, in pa dreves, podobnih novodobnim močvirskim cipresam ali taksodijem, ki dosežajo do 70 metrov višine. Tako je rastlinsko ozadje triadne pokrajinske slike.»

Stanko: »Sedaj pa v ta park še menažerijo, oče, da bo kaj življenja v njem.«

Oče: »Reci vsaj »zoološki vrt« mesto »menažerija«; da bi bile v triadni dobi živali zaprte v tesnih železnih kletkah, te pa si vendar gotovo ne misliš. Še manj bo to mogoče, ko si ogledaš te zveri. Naj začnem z nedolžnimi! V vodi se igra vse polno rib s srebrnolesketajočimi se skleninastimi luskami, a med njimi se prikazujejo že prve prave kostnice (teleostii). Bolj čuden prebivalec vode je že rogozob ali ceratodus, riba, ki diha lahko s škrgami ali pa s pljučnim mehurjem. Kakšen smoter ima neki to pri pljučaricah?»

Ciril: »Kakor imajo pri nas žabe in kače, ježi in jazbeci zimsko spanje vsled mraza, tako legajo v vročih pokrajinah k »poletnemu spanju« mnoge živali, ki bivajo v vodi. Ko namreč nastopi suša, se zarijajo dosedanje škrgarice v blato ter dihaajo z mehurjem. Tako ravnata afriški luskoril ob Belem Nilu in ameriški luskoril ob reki Maraňon, današnji avstralski rogozob Baramunda pa živi danes le v vodi, ki jo više ceni od blata.«

Oče: »Vse to so živalce, ki ne store nikomur nič žalega. A glejte, iz vode leze pošastna dvoživka (žaba), ki ni nič daljša nego naša soba (5 m), a 1 m dolga glava je oborožena s 15 cm dolgimi zobci v čeljustih. Zastopnik zvitozobih labirintodontov je to, orjaški mastadon zavr, eden izmed poslednjih članov svojega rodu ščitoglavov, ki so oživljali karbonske gozdove s svojimi pisanimi množicami. Dolžina čekanov te veležabe, ali če hočete, tega velemočerada priča, da nikakor ni bil tako neškodljiv kot je sedanji črnožolti salamander (močerad) v gozdu.

Še bolj živahno življenje klije na vročem pesku. Mezozoična doba je čas cvetja

raznih plazilcev ali zavrijev. Kaj pa so plazilci danes, Vladi?»

Vladi: »K plazilcem ali reptilijam prištevamo navadno kuščarje, kače, želve in oklopnjake ali krokodile.«

Oče: »A tudi starodavne krkone (žabe in močerade) prištevamo po pravici k zavrijem, ki niso nosili gole kože, kot današnji urh v luži ali pupek v bajaranu, marveč oklep iz koščenih lusk ali ploščic. Tudi njihova glava ni nosila na strehi samo tankih koščic z velikimi vrzelmi vmes, kot jo ima moderna krastača, ampak črepinja je bila solidna, iz celega kot kak ščit, zato imenujejo starodavne krkone ravno stegocefale, t. j. ščitoglave. Toliko v pojasnilo besede »zavriji«.

Po pesku koraca počasi proti vodi velika pozemeljska želva *Psamohelis*, na bližnji rebri pa ponuja velika množica lenih krokodilov svoja telesa blagodejnim solnčnim žarkom. Skoro bi si ne upali prištevati med te zverine prijazne, le pol metra dolge *Aetozavre* (orlovske gaščerice), ki je napravila geologom (zemljelovcem) veliko veselje s tem, da se jim je ohranila v velikem številu (24 kosov) na neki plošči peščenca blizu Stuttgarta na Württemberskem, kjer jih hranijo v muzeju. Toliko bolj podobna našim krokodilom pa sta *Belodon* (z zobmi kot puščice), kakih šest metrov dolg, in *Mistriozech*, ki ima gavijalu podoben gobec, ki se pa na koncu žličasto razširja. A podobnost je le vnjanja, ustroj lobanje je popolnoma tuj. Vse te živali so pa le igračka v primeri s strahonjo, ki jo opazujemo iz spoštljive razdalje stoječo ob vodi, kjer se ravno napaja. Tuj, pošasten je stas tega plazilca Canklodona, ki je bil visok 5 m in čigar dobro ohranjeno okostnico hrani stuttgartski muzej. Ime kaže, da je bil mesojedec, ki je nosil zobovje ukrivljeno kakor turška sablja. Pri dolžini 8 m je nosil dolg vrat, na katerem je bila nasajena majhna glava, hodil je napol pokonci, kakor današnji kengurui ter se opiral na krepki rep, pol hodeč, pol skakajoč. Zadnje noge so morale biti strašan-

sko velike, zakaj s svojo krempljasto šapo je pokril naenkrat 3 kvadratne čevlje zemlje! (Čevelj je približno tretjina metra).«

Stanko: »Hvala Bogu, da me takrat še ni bilo na svetu! Spričo takih pošasti bi pač ne gledal dolgo božjega solnca pri svoji radovednosti. Kakšen je bil pa konec triadne tvorbe?«

Oče: »Geolog Fraas, ki smo mu dolžni hvalo za veliko zanimivosti v teh razgovorih, meni, da se je poslovil triadni čas z nekakim razburjenjem od zemlje. Ne moremo se je zibala in menjavala meja med morjem in suho zemljo in konec vsega je bil, da je podjarmilo in pogoltnilo kopnino, ki je bila nastala v triadni tvorbi, slednjič — jursko morje.«

Vsi trije otroci: »Jursko morje! Potem je bila pa naša lepa domovina tedaj tudi morebiti pod vodo?«

Oče: »Seveda je bila. Razmerje med morjem in kopno zemljo je bilo v jurski dobi popolnoma drugo kot je danes. Zakaj jurske tvorbe nahajamo na Portugalskem, Francoskem, Angleškem, v Nemčiji, Avstro-Ogrski, na Rusko - Poljskem, v južni Rusiji, Italiji, da, celo na Japonskem.«

Stanko: »O kako škoda, da ne nastopi zopet zlata jurska doba, popolnoma bi onemogočila svetovno vojsko!«

Ciril: »A pri tem pa pozabljaš, dragi bratec, da bi bilo v jurskem potopu konec tudi tebe in očeta in matere in brezštevila drugih, ki so nam mili in dragi! Ali bi ne bil tak potop še hujša nesreča?«

Oče: »Oba imata deloma prav, deloma pa ne. Zakaj tudi v času, ko je bilo jursko morje najbolj razširjeno, so še vedno melle iz njega suhi otoki. Taki so bili v Evropi Skandinavija (švedsko-norveški polotok) in rusko ozemlje, ki meji na njo. Ostala Evropa pa je bila zalita z morjem, iz katerega so kukali le manjši otoki: srednja Španija, južna Anglija s severnim francoskim obrežjem, Irsko, Češki les, Bal-kan, Kavkaz, Uralsko pogorje. Nasprotno pa je bilo Kitajsko, zapadna Indija in srednja Avstralija z vsem otočjem, ki leži vmes, ena sama velika celina. Današnja srednja

Amerika je bila pod vodo (panamski kanal torej takrat brez pomena), zato pa je bila južna Amerika, Afrika in Arabija z vsemi vmes ležečimi morji en sam velikan-ski kontinent (celina), ki je bil preko otoka Madagaskarja (na vzhodu Afrike) z na dolgo raztegnjenim polotokom v zvezi s sedaj angleško Prednjo Indijo. Tem celi-nam primerno so bili v jurski dobi tudi trije veliki oceani (morja): arktično (severno) morje, ki je pokrivalo zahodni del severne Amerike, Korejo, Mandžurijo, Sibirijo, srednjo in severovzhodno Rusijo; antarktično ali južno morje, ki je obsegalo deloma današnje južno obtečajno morje, deloma pa zalivalo kose južne Ame-rike in del Avstralije; veliko srednje morje, čigar valovje je bučalo in se penilo med srednjo Ameriko ter večino Evrope in Azije.«

Vladi: »Potem takem pa tudi jursko morje ni bilo popolnoma kos človeškim strastem. Če ne na suhem, rvali bi se bili narodi toliko besneje na vodi z drednauti in pod vodo s podvodnimi čolni.«

Oče: »Iz vnanjega lica jurske dobe sklepate lahko že sami, da je večina hribin tega časa morskega izvora, največ delo morskih živalic: apnenec in apneni lapor. Posebno značilno za živalski svet jurskega morja so amoniti in strele ali belemniti, podobni današnjemu brodniku v Indijskem in sipam v Jadranskem morju. Stojte na višku svoje predzgodovinske slave, kajti nekateri teh »ovnovih rogov« (amonitov) merijo do 75 cm in cele jate so jih rojile po morju.

Med živalcami, ki so ustvarile s svojimi telesi (ogrodji seveda) debele sklade apnenca, nam v večer spomin na jurske čase, so najvažnejše krasne čašaste spužve ali morske gobe, ki pa niso imele roževinaste podlage kot gobe, s katerimi brišemo tablo v šoli, ampak obleko iz nežnih steklenih igel, kot jo nosi še danes prekrasna japonska cajnica Euplektela. Med spužvami pooganjajo vsepovsodi korallje, ki so današnjim zelo podobne, najlepša med njimi zvezdaš, Astreja.

Če bi brodil bos po jurskem morju, Stanko, bi te prav kmalu opozoril na svojo pričujočnost lepi morski ježek *Cidaris* z ostrimi bodicami; gotovo bi pa ne hotel zlohotno pohoditi kake zale morske lilije, lepo rdeče *Pentakrine*. Pecelj ene same teh čudovitih morskih živali meri 17 m po dolgosti in razprostrta krona ima nad 1 m v premeru! Kogar zanima nižje živalstvo, ne bi mogel prezreti milijonov raznih *ramenonozocev*, ki visijo na morskih klečeh (n. pr. *Terebratula* in *Rinthonela*), ter drugih milijonov čudovitih školjk, kakor ostrig, Grifej, Posidonij, Jakobovih pokrivač itd., ki tiče v peščenem dnu, med njimi pa lazijo previdno brezštevilni polži,

Baron vitez pl. škoda.

n. pr. stolpičasta *Nerinea* in tudi že pravi raki, škileči *Limul* ali moluški ostvar in *Glifeja*, sorodnica današnjih dolgorepih ganel, to je rakov, ki plavajo prosto po morju.

Stanko: »A v poletnem času je moralo biti vendarle prijetno v jurski dobi. Samo skočiti bi bilo treba z domačega otočka, pa bi se že kopal v toplem morju in skušal z raznimi ribami.«

Oče: »Ne vem, koliko časa bi trajalo tvoje veselo kopanje. Ali se ne spominjaš več na strica Trebušnika, kako urno se je izkobil iz vlažnega oceanovega naročja, ko so mu namignili, da prihaja v gosti »morski volk«. Takih »morskih psičkov«

— enega so klicali s priimkom *Hibodij*, t. j. nizek zob — je plavalo dosti med krasnimi ganoidi (sklenoluskami).«

Vladi: »Najbrže zato, da se niso preveč polenile, brezskrbne ribice. Saj polagajo v taisti namen ribiči še danes v bazar med krape po kako ščuko, da dela svež zrak v vodi.«

Oče: »O ne bojte se, otroci! Za potrebni preprih je bilo v jurskem morju še drugače poskrbljeno. Zakaj oni čas je bila doba najlepšega cvetja morskih *zavrijev*! En sam pogled na gladino jurskega morja vas prepriča o tem. Nalik mogočnim delfinom (pliskavicam) se prekucujejo po njej vladarji jurskega morja, grozni *lhiozavri*, v glavo popolnoma podobni pliskavici, a gobec kar srši krokodilskih zob. Te 10 do 12 metrov dolge pošasti, na pol ribe, na pol kuščarji, so bile odete v usnjasto kožo, so imele na hrbtu mogočno plavut in dvodelen rep kot Resljev vijak za plavanje. Noge se bile čudne veslalke, ki so imele za podlago nenavadno veliko število koščenih plošč. Požrešna roparica je morala biti ta »zastavica narave«, kajti našli so kot vsebino njenega želodca ostanke rib, plazilcev in sip.«

Stanko: »Za jursko morskopeljsko prav lepo zahvalim, ljubi oče.«

G. učitelj: »Počakaj, sinko! *Pride* še lepše. Zakaj *Pleziozavr* je bil sicer dolg samo 6 metrov, a zmajju še mnogo bolj podoben od prejšnjega tovariša. Najlaže si ga predstavite, če si mislite orjaško morskó želvo, skozi njo pa potegnjeno dolgo kačo. Na dolgem, vitkem vratu je tičala majhna glava, a polna špičastih zob, s katerimi zmajju ni bilo težko priti do plena (rib) v poljubni množini. Trup sam je bil kratek, a jadrno sta ga premikala dva para nog veslalk, sestoječih iz po pet vrstá votlih kosti, rep pa je bil kratek, gotovo le krmilo plavajočega kolosa (orjaka).

Dočim se *Pleziozavr* v svojem ustroju samo približuje kuščarjem, pa imate v *Teleozavru* pred seboj že popolnega zavrija, pravega krokodila, in sicer dolgonosega gaviala, kakršne še danes častijo

po božansko nesrečni poganski Indijci ob sveti jim reki Gangū.«

Vladi: »Ali bi ne bilo bolje, oče, da zapustimo to nevarno morje in gremo na krátek izprehod na jursko kopnino. Četudi najdemo morda samo kak skromen otok, a ljubši nam bo mirni kotiček na suhem, nego to vedno nihanje med življenjem in smrtjo na morju.«

Oče: »Rad vam ustrežem, a le kolikor je v mojih močeh. Naš otok je zarastel v tropični bohotnosti: s palmastimi cikadejami, praprotni in iglavci. Sence bi se torej skoro dobilo za silo. A kaj, ko skoro nalletiš na prizore, spričo katerih ti mora zastati kri v žilah, če bi imel še tako pogumno srce!

Sredi rajskega parka si stojita sovražno nasproti gigantski strahonja Brontozavr (strahotna kuščarica), ki ga je vznemiril na paši nevarni sovražnik Alorazavr (različna kuščarica). Sicer meri slednji samo 10 metrov, dosti malo proti trikrat večjemu Brontozavru (30 metrov), a ropar skoči rastlinojedi žrtvi z enim skokom na zatilnik in jo razmesari z zobmi.

Drugi miroljubni vegetarijanci med jurskimi zavriji so bili n. pr. še 12 do 16 m dolgi Diplodok z veliko, konjski podobno glavo, Cetiozavr iz angleškega jura je bil samo 12 m dolg in 3 m visok, Atlantozavr pa bi imel, sodeč po njegovi 2 m dolgi stegenici, doseči orjaško dolžino 36 m s primerno višino!

Vladi: »36 metrov je komaj dolg naš vrt! Takemu velestvu se pač ni bilo bati napada od nobene strani.«

Oče: »Kdo ve! Tem orjaškim podplatarjem nasproti so stali tudi grozoviti roparji z medvedjo hojo; tak je bil angleški Seklidozavr, čigar podplat na zadnji nogi je meril nič manj kot 1'15 m!«

Ciril: »Naš pes Nero pa hodi po prstih.«

Oče: »Tudi v jurski tvorbi imamo že poprstarje. Najbolj znan med takimi rastlinojedci je belgijski Igvanodon, ki je meril kadar se je vzpel pokonci, nad 7 m v višino. Sprednji del čeljusti je bil brez zob.«

Stanko: »Lukova čada jih tudi nima v gorenji čeljusti do kočnjakov.«

Oče: »Zadaj pa ima nagubane zobe, kakor kakí prežvekovalci. A tudi tem mirnim otočanom so grozile razne zveri. Iz Solenhofna na Bavarskem je ohranjen iz škrljevca popolen skelet Kampsognatov, ki je bil približno velik ko naša mačka. A biti so morale med roparicami tudi velikanke, kakršnih sedanji svet ne pozna; tako Ceratozavr, ki je bil 4 do 5 m visok, in Megalozavr, ki je bil raje še večji.«

Ciril: »Rekli ste, oče, da nastopajo v jurski dobi že prve ptice.«

G. učitelj: »A še bolj čudnih prikazni naj ne zabim poprej: krilatih kuščaric, ki spadajo med največje čudake srednjega veka. Le predstavljajte si: telo kuščarice, nanjo pa pritrdite letalno mrežo orjaškega netopirja! Ti krilatici niso bili ravno veliki, stali so približno med vrabcem in krokarjem in so bili za naš okus vse prej nego lepi. Poznamo zlasti dve vrsti: kljunorilca ali Ramforinha in krilopastega Pterodaktila. Solnhofenski škrlj je bil oni zvesti arhiv (stara knjižnica), ki nam ni ohranil samo okostij, ampak tudi letalne mreže prav natančno. Živali so imele ptičjo podobo z veliko, iztegnjeno glavo, mogočne čeljusti so bile posejane z zobmi, nadlaktnica je bila kratka in čvrsta, podlaktnica in ročne kosti (dlančnice in prsti) pa dolge; trije prsti so nosili ostre kremplje in bili prosti, četrty prst pa je bil skoro dvakrat daljši od trupa in je nosil letalno mrežo, ki se je razpenjala med njim in med životom. Isti solnhofenski skladi so nam ohranili tudi ostanke prve ptice, zvane Arheopteryx ali stari krilavec. Najlepše ohranjeni eksemplar (vzorec) hrani berlinski muzej kot eno največjih svojih dragocenosti. Pločo so našli pred kakimi 30 leti v Eichstädtu pri Solnhofenu in so jo prodali muzeju za 24.000 mark; ploča ni večja od onih, ki jih imamo na nočnih omaricah. Ptica je bila približno kokoške velikosti; glava je pristno ptičja, a nosi v vsakem čeljustnem robu po 13 zobcev. Kreljuti

imajo mogočna letalna peresa, a konci posameznih prstov imajo kremplje, kosti so votle in koža pokrita s perjem, a rebra niso popolnoma ptičja, mesto kratke repne štule (trtice), kot jo imajo sedanje ptice, nosi Arheopteriks celih 20 repnih vretenc, kakor kaka gaščerica; čudno je tudi, da manjka tej praptici organ, ki bi nam bil lahko najzanesljivejša priča o njeni letalni zmožnosti, namreč grodnica (prsnica). Naše moderne letalke imajo veliko grodnico z močnim grebenom po sredi, na kateri so prirastle letalne mišice. Morebiti je bila grodnica pri praptici hrustančasta, težko pa je misliti, da bi bila Arheopteriks kaj prida letalka, kar sklepamo tudi iz slabo razvitih ogrodič. Nemara ji je služilo perje bolj za valjenje nego za letanje, morda tudi kot padalo. Na vsak način pa je Arheopteriks ena najbolj zanimivih onih živali, ki družijo v sebi značaj različnih živalskih vrst in kakršnih smo našli tako lepo število v mezozoičnem veku. Gotovo mi veste imenovati nekatere.«

Ciril: »Taki birni tipi ali vzorci, to je živali, ki združujejo v sebi znake več popolnoma tujih družin, so n. pr. ihtiozavr (riba in kuščar), mastodonzavr (žaba in kuščar), mozazavr (kuščar in kača), notozavr (krokodil in kuščar), teleozavr (gavial in kuščar), igvanodon in drugi strahonje ali dinozavriji (kuščar, krokodil, ptica, sesalec), pterodaktil in arheopteriks (ptica in kuščarica) ter ihtionis (ptica, riba in gaščerica).«

Oče: »Jurska doba nam je postala tako odprta knjiga; pogledimo še par strani naprej, kaj nam pove poglavje o kredni tvorbi, iz katere nam je navedel Ciril že kot nadavek nekatera imena (mozazavr in ihtionis).«

Stanko: »Če obstoji cela kredna tvorba, ki je trajala mnoga tisočletja in meri po debelosti stotine, da, tisoče metrov iz krede, kako pa da je ta primeroma še vedno draga?«

Oče: »Kredna tvorba je dobila slučajno ime po prav neznatnem delcu svojih kamenin, kajti glin in laporji, sivi in črni

apneniki, trdni peščenci, večkrat tudi zeleni peščenci tvorijo glavne hribine, iz resnične krede, to je belega prstenege apnenca, obstoječega iz lupinic praživali ali infuzorij, pa obstoji le majhen del mlajše kredne tvorbe. A to kredo je treba prej zdrobiti, jo z izpiranjem ločiti od trših prmesi in potem se šele dá narediti iz nje porabna šolska kredo.«

Vladi: »Ali imamo v Avstriji tudi kak delež pri kredni tvorbi, oče?«

G. učitelj: »Gotovo. Severno pobočje Alp, ki se vlečejo od Ženevskega jezera skozi Tirole in Solnograd do Dunaja, je kredna tvorba. Rudnin vsa mezozoična doba nima sicer kaj prida, a vendar je pustila tudi naši avstrijski domovini nekoliko dragocenih spominkov. Tako kopljejo pri Dunajskem Novem mestu črni premog iz krednega časa, Ogri pa imajo ta zaklad iz jurske tvorbe pri Pečuhu in v Banatu. Triadna doba nam sicer ni zapustila črnih demantov v testamentu, zato pa nas je obdarila s kuhinjsko soljo, ki je imamo na izobilje v Halu, Halajnu in Ištu na Solnograškem.«

Stanko: »Gotovo se nahajajo v živalstvu tudi še strašila, kot smo jih videli v juri?«

Oče: »Siloviti Pleziosavr še vedno reže sinje morske valove, a redkejši postaja; ob bregovih vodâ lahko spoznate v krokodilih aligatorje, kakršni polegajo še danes po obrežjih južno-ameriških veletokov; široki smrček jih dobro loči od drugih oklopnjakov. Bolj čudna prikazen pa je Klorozavr (zdrobljiva kuščarica), eden izmed poslednjih potomcev slavnega zavrijskega rodu. Zavedajoč se svoje plemenitosti, je hodil pokonci, a precej dostojanstva mu jemlje kljunati gobec, ki si ga je očitno izpesodil od avstralskega modernega kljunaša, da je mogel ž njim nalik racam brbat po blatu.«

Vladi: »Kakšen je bil neki Mozazavr, čigar skrivnostno ime je bil Ciril že prej nekje iztaknil?«

Ciril: »Ime pač ni posebno skrivnostno; nosi ga ta velekuščar po reki Mozi, kjer so

izkopali prve njegove ostanke. Spomladi l. 1916. bi pač revež ne imel več obstanka v tej svoji domovini, kjer so tako strahotno grmeli topovi okoli verdunske trdnjave.«

Oče: »Prav imaš, Ciril. Zakaj nič ne pomaga velikost in moč telesa proti modernim morilom. A ob Mozazavrovih časih še ni tekla današnja reka Moza, ker je bil ta kuščar morski velikan, 10—12 m dolg (našli so pa tudi do 30 m dolge), silno iztegnjenega, vitkega telesa, skoro orjaški kači podoben. Prve njegove ostanke hranijo danes v botaničnem vrtu (jardin des plantes) v Parizu. Veliko večje število teh mozazavridov pa so našli v krednih plasteh v Ameriki. Kakor smo videli pri Ihtiozavru, tako ima tudi Mozazavr noge izpremenjene v veslalne loparje.«

Stanko: »Ali je našla praptica Arheopteriks v kredni dobi že kako popolnejšo naslednico?«

Oče: »Še več nego eno. Toda ko ti blodi oko po krednem praغوzdu, da zaloti prijazno ptičko, utegneš doživeti malo presenečenje. Kajti med vejevjem skrita tiči pošast *Pteranodon*, s telesom nalik oskubenemu piščancu in brezzobim kljunom, napol bazilisk, napol ptica. Ta zadnji potomec letečih zmajev ali zavridov je bil mnogo večji od svojih jurskih tovarišev, kajti meril je z razprostrto letalno mrežo celih 6—8 m!«

Stanko: »Kako pa to, da ni med vejevjem opaziti pravih ptic, ampak kvečjemu leteče kuščarice?«

Ciril: »Nemara pa dobrih ptic-letalk takrat še ni bilo?«

Oče: »Deloma si uganil, Ciril. Evropska kreda na Češkem in Angleškem nam sicer le malo sporoča o pticah; toliko več pa ve o njih ameriška iz države Kansas. Ta hrani zastopnike dveh glavnih oddelkov: tekalcev (noj, domača kura) in dobrih letalcev. A ti zadnji se drže le bolj ob vodah, ki jim nudi dovolj ribje hrane, zato jih ne najdeš lahko v gozdu. *Ihtiornis* je dobra ptica-letalka (riba-ptič bi ji rekli po domače), ki je bila podobna sedanjim galebom in golobje velikosti, a v

čeljustih ima še ostre zobe. Bolj pa se postavi ptica *Hesperornis*, visoka skoro 1 m, s krepkimi veslalnimi nogami in močnim repom, a pokrvelimi krili. Tudi ta nosi v kljunastih čeljustih ostre, zakrivljene zobe. Na prvi pogled dela na človeka vtis takega velikega potapnika.«

Vladi: »Pri uvodu v srednji vek ste omenili, oče, da je mezozoik tudi rojstni dan prvih sesalcev. Katera žival je neki tako slavna, da ji pripisujejo pristaši rajnega Karola Darvina čast, da je prababica vseh poznejših sesalcev?«

G. učitelj: »Ta preslavna živalca je mala, neočitna — podgana vrečarica ali oposum, katere pravnukinje živijo še danes po Ameriki, kakor so našli tudi ostanke kredne *Didelfide* (podgane-vrečarice) samo onostran Atlantskega oceana.«

Stanko: »Ob čem je neki živela uboga podgana, ko ni bilo ne kruha, ne mleka in sira, ne svinjske slanine?«

Oče: »Bodi brez skrbi za to! Zakaj v kredni tvorbi je najbolj napredovalo rastlinstvo. V gorenji kredi srečavaš prvokrat z gotovostjo cvetoče rastline kot listnato drevje. Kjer pa je cvetje, tam tudi ne manjka metulja in hroščev in tako je miza oposumova bogato preskrbljena. Iz kredne tvorbe poznamo liste, ki spominjajo na sedanje vedno zelene, tropične hraste. Najbolj znana dvokaličnica iz te dobe pa je Krednerija, ki je bila morda prednica današnjih platan ali pa smokvinega drevja. Lepi lokvanji so že krasili stoječe sladke vode, bršljan se je ovijal okoli cedre, smreke, jelke in borovca, po bolj vlažnih krajih je rasla močvirska cipresa v družbi z evkaliptom in miroljubna mirta je razširjala aromatične vonjave v kredni gozd.

Pa tudi gori imenovane pomorske živali, med katerimi ne smemo pozabiti morskih želv *Helonije* in *Protosfargide* (prve usnjaste želve), so imele hrane v izobilju na izbero. Neizmerna je morala biti množica mahovnjakov v krednem morju, saj jih poznamo nad 1000 vrst. Te-

rebratul iz rodu mahovnjakov se počuti še prav dobro z znano Rinthonelo vred, a vedno jasneje se kaže, da bo nastopila kmalu množica polžev in školjk v morju. Med školjkami so zemljescu posebno dobri znanci Hipuritje, podobni kratkemu kravjemu rogu, in Inocerami iz morja, v sladki vodi pa so raje živele Cirene, potočni škržek Unio in zagorela Melanija. Inako se stori človeku, če se spomni Amonitov in Belemnitov, ki so dali jurskemu morju toliko bogatega in pestrega življenja, že v kredi pa izumirajo in tudi popolnoma izmrjo s čudnimi oblikami, kakor so Krioceras (ovnov rog), Skafites (čoln), Turilites (stolp) in Hamites (kavelj). Vse na svetu je minljivo, samo Eden ostane na večno neizpremenljiv, Tisti, ki je poklical bodisi po počasnem naravnem razvoju ali descendenci, bodisi neposredno s svojo vsemogočno besedo vrste, družine, redove in debla živali in rastlin, vsako ob svojem času, k življenju.

Ciril: »Kakor sem že večkrat čital, se drži večina učenjakov teorije ali domneve, da so se živalske in rastlinske vrste razvijale polagoma druga iz druge. Krščanski naravoslovci brez vznemirjanja pritrjujejo tej domnevi, v kolikor se da dokazati, brezbožni darvinovci pa prisegajo nanjo kot na najbolj dokazano istino, na dejstvo, ki se je baje izvršilo popolnoma brez Boga po golem, slepem slučaju.«

Oče: »Prav je rekel Prešeren: Kako strašna slepota je človeka! Mi pa pristavljamo: V kateri hoče ubogi človek pahniti s prestola vsevidnega, neskončno mogočnega Boga in posaditi gor nezmožni, slepi, otročje smešni — slučaj. Ko smo zašli za trenotek na to polje vročih bojov, vas opozarjam kot v slovo od kredne dobe na to-le dejstvo:

Ako se ozremo po kateremkoli številnih najdišč rastlinskih ostankov gorenje krede (takih je dovolj na Vestfalskem, Saškem, v Šleziji, na Češkem in Moravskem), se nam pokaže nenadoma slika, popolnoma različna od one v starejši kredi; praproti in sagovci so redki, mesto njih pa

stopa pred nas množica cvetnih rastlin. A ne prikazujejo se najprej posamezni predhodniki novih tipov (vrst), ki bi bili od današnjih močno različni, v katerih bi mogli slutiti nekake birne vrste, družice v sebi značaje več različnih družin, ali pa prehodne, vmesne vrste, družice novejših rastlinske skupine z geološko starejšimi. Ne, o vsem tem ni duha ne sluha! Nenadoma, brez posredovanja se prikaže cela vojska najrazličnejših oblik.

To, pravi Neumayr v svoji »Zgodovini zemlje«, je ena izmed najbolj čudnih prikazni iz zgodovine organskega sveta, je ena izmed dejstev, ki jih uporabljajo nasprotniki Darvinovega nauka kot dokaz proti počasnemu razvoju organizmov. Proti resničnosti tega dokaza bi bilo le težko, da, nemogoče ugovarjati, ako bi bila vsaka vrsta nastala na onem kraju in ob onem času, kjer jih najprej srečavamo.

Tako piše Neumayr in meni, da se dá razložiti to nenadno prikazovanje kritosemenk, to je najvišjih naših rastlin (trav, sadnega drevja, cvetic), brez posredovanja Stvarnikovega na ta način, da so se nemara te rastline rodile najprej na kopni zemlji, ki je še ne poznamo, od tam pa se naselile tudi v znane nam kraje.

Dobro, otroci, pa pravimo mi z dr. Famillerjem (Vrtovi spodnjega sveta), a s tem se premakne samo pozorišče, na katerem se je izvršil skok od golosemenk do kritosemenk v druge čase in druge dežele, razloženega pa ni s tem prav nič. To dejstvo nam ostane uganka kakor sto drugih.

III. Novi vek.

Stanko: »Hola, očka, danes sem pa vesel; saj smo dospeli do zadnje postaje naših pokopanih vrtov.«

Učitelj Radoslav: »Reci rajši do predpredzadnje. Res se imenuje doba, ki naj bo predmet nocojšnjega našega pomenka, novi ali kenozoični vek, a ta vek, ljubi moji, traja že dolga, dolga tisočletja, kar moramo sklepati iz sprememb, ki so se dogodile od njegovega začetka do danes. Ali se še spominjate, kako smo bili razdelili svoj čas novi vek?«

Vladi: »V tercijar in kvartar; kvartarne dobe prvi del pa smo imenovali diluvij ali potopno dobo, in v drugi njeni polovici, to je aluviju, imamo srečo živeti mi sami.«

Oče: »Tako je. A že v terciarni dobi je prirejala božja dobrotljivost naše sedanje bivališče. Če se podasta z menoj v tako terciarno pokrajino, kako vse drugačno življenje vas obdaja od onega pustolovskotuječa, ki ste ga morali občudovati v srednjem veku še pri njegovem koncu v kredni tvorbi. Danes pa se vam čuti srce kakor olajšano, pa naj se ozrete že po zemlji sami ali njenih rastlinskih ali živalskih prebivalcih. Ne kukajo več samo temena malih otočičev iznad nepreglednega morja, ampak mogočna gorstva se dvigajo proti nebu.«

Stanko: »O, potem pa hvala Bogu, da nisem živel v tercijaru. Zakaj postanek velikih pogorij je, kakor ste nam že pravili, navadno v zvezi z orjaškimi prekucijami na zemlji, proti katerim se sme imenovati svetovna vojska komaj otroška igrača.«

Oče: »Res so bili velikanski prevrati v tercijaru vzrok, da so nastale po celinah orjaške verige Pirenej, Alp, Apeninov, Karpatov tja do Kavkaza in nebotične Himalaje. Pa tudi mogočni ognjeniki so pričali s svojimi kadečimi se dimniki, da imajo še življenjsko silo, in nakopičili so okoli sebe obilno trahita, bazalta inandezita, to je mlajših prodornin.«

Ciril: »Kjer nastajajo pogorja na podoban način, kakor se guba koža venečega jabolka, tam, bi sodil, se morajo večji kosi zemlje tudi pogrezniti v še raztopljeno gmoto zemeljske notranjščine; zakaj zemeljska skorja je krhka in ne voljna ter skoro elastična kot jabolčna.«

Oče: »Tvoja domneva je popolnoma pravilna. Kjer so se pogreznili večji kosi zemeljske skorje v globočino, tam so nastale takozvane udorine. Pomislite nekoliko, kje bi bil po naši domovini svet, ki vodi naš sum do takega postanka?«

Ciril: »Kranjsko polje med Karavanami in Krasom morda?«

Oče: »Gotovo. Pa tudi Slovenjegraška udorina, vse srednje in vzhodno Štajersko okoli Gradca, da, cela Ogrska nižava spadajo semkaj. Dragocen spominek na nekdanjo svojo mogočnost nam je zapustilo triadno morje v solnih zakladih galiških rudnikov v Bohnji in Vjelički, pa tudi po Ogrskem.«

Vladi: »Potemtakem pa razmerje med kopno zemljo in morjem v tercijaru še nikakor ni bilo ustaljeno ter še vedno popolnoma drugačno kakor danes?«

Oče: »Bile so pač v tercijaru nekake haške konference za svetovni mir, a pravega miru še davno niso prinesle. Naj vam podam samo glavno sliko stanja v starejšem in mlajšem tercijaru, ki ju delimo še v eocen (zora nove dobe), oligocen (le malo od novega časa), miocen (več) in pliocen (še več nove dobe).

V začetku tercijara je bil velik del današnje severne Nemčije in Dansko, zvezano z Anglijo, kopna zemlja; iz Španije si prišel v Severno Ameriko lahko po mostu iz suhe zemlje, katere ostanki so danes le otok Islandija in otočje Faröer. Južna Anglija, Belgija in pariška kotlina pa so bile pod morjem. Tudi večina naše južne Evrope ter severna Afrika z orjaško saharso puščavo tja do Arabije niso gledale toplega triadnega solnca, ker so jim slani valovi oblivali vlažno obličje. Od južne Francoske sem se je razprostiralo ob severnem vznožju Alp preko karpatskih dežela in Ogrske mogočno morje, ki je segalo čez Azijo in podajalo na vzhodu roko svojemu še danes tako mogočnemu tovarišu Velikemu (Tihemu) oceanu.

V oligocenu pa je vse severonemško nižavje zopet pod vodo, ki sega z velikimi zalivi proti jugu. A obličje zemlje je bilo v tem času silno izpremenljivo: zdaj je bila pokrajina suha, nato zalita s sladko ali pol slano vodo, še pozneje so jo zalile solze bridkoslanega morja samo zato, da se prikaže v kratkem popolnoma suha iz morskih valov.

V miocenu se je razprostiralo morje še daleč gor na Francosko skozi Švico,

Bavarsko, Gornjo in Dolnjo Avstrijo in se je končalo v prostrani kotlini pri Dunaju. Njegova zveza z odprtim svetovnim morjem se je že pretrgala. Drugo veliko celinsko morje je segalo od Dunaja skozi Ogrsko, po spodnjem Podonavju in južni Rusiji, preko današnjega Črnega morja notri do Aralskega jezera ter se razkrojilo, izgubivši stik z Vzhodnim morjem, v posamezna velika jezera.

Ciril: »Kako pa je bilo z našimi pokrajinami ob Sredozemskem morju v terciarni dobi, oče?»

Gospod učitelj: »Azija je segala v terciaru mnogo dalje proti zahodu kakor današnja turška Mala Azija; Egejsko morje je bilo tedaj še kopnina, in da so že v terciaru živeli stari Grki in Peržani, bi kralju Kserksu ne bilo treba bičati z verigami poredno-nemirnega morja, ki ga še ni bilo, ampak bi bil lahko poslal lepo po suhem milijonsko armado proti Termopilam, ker je bila Grčija po egejski kopnini neposredno zvezana z Malo Azijo.

Črna Afrika je tudi potiskala severno teme mnogo dalje proti severu kakor pa današnji Egipt in Tripolis, Tunis, Alžir in Maroko; južna Španija z balearskimi otoki kakor tudi južna Sicilija so bile del Afrike. Zato pa je bila severna Sicilija ločena od južne sestre, a s Korziko in nekaterimi manjšimi današnjimi otoki neposredno zvezana z Italijo.

Lepa ravnina ob Padu je bila le velik zaliv Jadranskega morja, in kramarski Angleži še niso mogli zasesti španskega Gibraltarja, ker v terciaru Sredozemsko morje še ni bilo v zvezi z Atlantskim oceanom.

Ona velika kopnina, ki je v prejšnjem veku vezala Afriko in Ameriko, se je po mnogem obotavljanju slednjič pogreznila in nastalo je Atlantsko morje, kot vam ga kažejo današnje zemljepisne karte; proti Tihemu morju se je bil Atlantski ocean prvotno zabarikadiriral z Antili, ki so tvorili močan, enoten kitajski zid v ta namen, a zob časa je razglodal to otočje do današnjih drobcev, in šele proti koncu terci-

arne dobe se je usmilil stari oče Vulkan obeh orjaških mejašev ter jima nabruhal v srednjeameriškem istmu ali zemeljski ožini trdno ograjo, ki jo je pa objestni Amerikanec lani (1915) zopet predrl s panamskim prekopom.

Za Afriko je bila terciarna doba čas osamevajoče in obkoljevalne politike od strani Oceana. Zakaj tudi kopni most, ki je vezal doslej Afriko z Indijo, se je porušil, odprlo se je podolžno žrelo Rdečega morja, vsled česar je nastala za kratek čas neposredna zveza s Sredozemskim morjem, a so jo naplavine zopet prekinile ter povzročile poznejše neutešljivo hrepenenje po Sueškem prekopu, ki ga je pogasil šele naš čas (1869).

Sredozemsko morje je imelo pač v pliocenu svojo najmanjšo površino, od takrat pa se je širilo na troške kopne zemlje, ki se je udirala; Jadransko morje se je tudi razširilo, v Tirenskem morju so se razbili nekdanji poluotoki, ki ležijo sedaj samostojno sredi solčnih valov kot Baleari, Sardinija, Korzika; Egejsko in Črno morje sta se pridružila Sredozemskemu in nakapala v srce ruskemu medvedu goreče želje po osvojitvi tega najbolj naravnega in najkrajšega izhoda do svetovnega morja in svetovne trgovine, za katero se trudi zastoj že stoletja. Gibraltarska ožina pa je zazijala šele pozneje.

Vladi: »Pogled na površje naše zemlje nam res kaže, da stojimo v terciaru že na pragu novega veka. A v starobitoslovju so odločilni le prebivalci zemlje, živalski in rastlinski ostanki. Nam li prikazujejo pokopani terciarni vrtovi že tudi močno po modernosti dišečo floro in favno?»

Oče: »Če greš z menoj na kratek sprehod na južno Japonsko ali na kateri izmed sundskih otokov (Borneo, Sumatra, Java), tedaj imaš pred seboj živalstvo in rastlinstvo, kot je živelo podobno v terciaru. Zakaj v srednji Evropi smo imeli v oligocenu pravo tropsko rastlinstvo s palmami in drugimi rastlinami, ki jih najdeš danes ob ravniku (ekvatorju), za njim je prišla pozneje subtropska flora, za njo ona, ki živi

še danes v toplih pokrajinah okoli Sredozemskega morja in nazadnje so šele nastale razmere, v katerih še živimo mi sami.«

Stanko: »A na kratkem sprehodu ne bomo mogli videti kaj prida živali; kvečjemu kake krape, kline in ščuke v vodi, v katero so že poskakale boječe tercijarne žabe; tudi velikih močeradov, močvirskih želv in krokodilov ne bo lahko zgrešiti, morda doživimo celo neprijetno iznenađenje, da nam zastavi pot mogočni Piton, kača velikanka, ki bi se ji jaz ne zdel prevelik zalogaj za južino. A kako naj dobim pred oči kopo krasnih ptic, kakršne živijo še danes po japonskih obrežjih, pred vsem pa bežnih čveteronogih sesalcev?«

Oče: »V tropskih deželah je mnogo puščave brez vode; zato so zlasti zelenice (oaze) sredi puščav pravi magnet, ki vleče nase vse življenje iz daljne okolice. Pri tem se vam ni treba bati ne pekočega solnca, ne imeti strahu, da bi vas žejna živad, ki prihaja hladit skelečo žejo, prekmalu opazila. Zakaj tercijarna flora je bila v Evropi v primeri z današnjo za čuda bogata. Ne bo se nam težko prikriti v pražozdu, obstoječem iz raznih palm (Sabal, Areka, Livistona, Feniks, Hamerops), oleandrov, japonskih gniko-drevesec in kriptomerij, vedno zelenih hrastov in lavorjevih grmov, cimetovega in smokvinega drevja, oljk in kostanja, platan in murv, okoli katerih se ovija vinska trta; če pa hočete biti bliže tolmunu, kamor se hodi napajati divjad, vam nudi obilno kritja bohotni bambus (indijski trs), kolmež, biček in mečičje, med katerim odpira krasni lokvanj svoje čolničaste venčne liste in vam razveseljuje oko pestre perunike.

Ob takem napajališču najdete pred vsem jate raznovrstnih ptičev: divje race, pelikane, Egipčanom svetega ibisa, rožnatega plamenca ali ibisa, raznovrstne čaplje in druge.

Komaj smo se dobro oddahnili v skri-vališču, že se bliža z opreznim strahom zaželeni vodici skupina jelenov, med katerimi ni težko ločiti brhkega, komaj pol

metra visokega Mikromeriksa (prilikavega jelenčka), več rogovilastih jelenov (*cervus furcatus*), zelo podobnega današnjemu muntjaku iz sundskih otokov, in velikega, losu sličnega, a brezrogega velikega jelena (*cervus emiensis*).

Čujte! Kako votlo odmeva zemlja in se skoro trese pod koraki črede sesce zobov ali mastodontov, ki hité proti vlažni kopeli, da si ohladijo vročo kri. Mastodon je očak našega slona, ki mu je po velikosti in telesnem ustroju že zelo blizu, le zobovje obeh se loči še ostro. Na kočnjakih med seskastimi ploščami še ni nič cementa, in poleg edinega para okel pri slonu v gornji čeljusti nosi naš orjak še drug par v spodnji čeljusti. Skoro še bolj grozen pa je dinoterij ali strahonja, ki nosi dvoje navzdol zavitih okel v spodnji čeljusti. Kakšna pošast je morala biti to, nam kaže nad 1 m visoka in skoro 2 m dolga črepinja.

Proti temu velikanu nam ne vzbujajo posebnega občudovanja mali brezrogi nosorožci acerateriji, predniki modernih afriških in indijskih nosorogov (*rhinoceros*) in rejeni veliki divji vepri (*listriodon*), ki tudi iščejo hladila v svojem elementu.

Tudi krasen, cebri podoben prakonjiček hiparion, ki nosi poleg kopita (srednjega prsta) še zelo značilna dva stranska prsta, je hotel poskusiti svojo srečo v splošni gostilni, a načrt mu je prekrižala iz zasede grozovita mačka tigrove podobe, mečezob ali mahajrod, po svojem oboroženju najstrašnejša zver tercijarne dobe. Podočnika mu štrlita iz gorenjih čeljusti navzdol kot dva dolga handžarja, na obe strani brušena, vrhu tega pa še na robah napiljena. Mečezob ni bil strah samo hiparionu in drugim konjskim prednikom, hipoteriju, paleoteriju — ki ga imajo za pradedo našega konja, četudi je mnogo bolj podoben tapirju nego konju — in drugim, s svojim orožjem je bil gotovo nevaren tudi orjaškemu mastodontu.

Tako tudi v tercijaru ni vladal mir,

ampak neprestan boj na zemlji, in le najmočnejše in najspretnейše bojevnice so se mogle ohraniti. Zato opazimo nad seboj visoko pod oblaki več gologlavih jastrebov, ki združno preiskujejo okolico pod seboj, dobro vedoč, da pri vednem boju med živimi ne odidejo brez bogatega mrtvega plena.«

Ciril: »Kako je vendar mogoče, ljubi oče, da je sledila bujni južnojaponski, tropično-topli dobi po naših krajih nenadoma ledniška doba ali diluvij?«

Oče: »Vzroka, ki je priklical v osrednjo Evropo ostre podnebne razmere, odel skoro vso severno Evropo v leden plašč, a tudi Alpe pokril z velikimi ledniki, ki so spuščali ledene jezike po strugah sedanjih rek globoko v doline, ne poznamo. A o taki dobi, ko so vladali ledniki, pričajo opraskane stene, groblje in samovnjaki, ki ležijo po alpskih dolinah. Tudi slovenska domovina naša je gledala to ledniško dobo z odprtimi očmi; če se spomnite naših glavnih gorskih rek, imate obenem pred seboj tudi glavne slovenske lednike.«

Ciril: »Bili bi to soški, savski in dravski lednik, ne-li?«

Oče: »Uganil si jo; ko se je pa podnebje zopet omililo in so se skrčili ledniki, so zajezile po njih z gora prinesene groblje (zdrobljeno skalovje) marsikje doline in s pomočjo ledniških potokov napravile cela jezera; tako razlagajo postanek našega Vrbskega in Osojskega jezera.«

Stanko: »Potem so pa naši razgovori že popolnoma na koncu; kajti v samem ledu vendar ne žive niti živali niti rastline.«

Oče: »Tako hudo pa tudi ni, kakor si misliš. Res, da se je morala tropska lepota našega terciarja umakniti pred ledenim možem na jug proti ravniku, zato pa so se priselile s severa k nam druge, bolj žilave rastline, ki ne porajajo za vsako ledeno sapico. Sicer pa so mnogi starobitoslovci mnenja, da podnebje diluvialne dobe ni bilo baš tako grozovito mrzlo, kakor kaže ime »ledniška« doba, ampak da je bilo podnebje podobno kot je danes v Novi Zelandiji, vlažno in hladno obrežno podnebje,

brez ostrih toplinskih razlik, kakršne prinašata naše sedanje poletje in zima.«

Vladi: »Potemtakem so bili diluvialni letni časi zelo enakomerni, poletja precej hladna, zime pa mile, morda približno takšni, kot jih imajo danes v južni Angliji, kjer sicer trta ne dozori, a uspeva celo mirta in lovor.«

Oče: »Da se nisi veliko zmotil, nam pričajo rastlinski ostanki ledniške dobe, katere rastlinstvo nosi sicer severnjaški značaj, a nikakor ni bilo tako ubožno, kot bi kdo mislil. Izmed dreves poznamo diluvialno smreko, bor, mecesen, tiso, brezo, gorski javor, lesko, gaber, hrast in nekatere druge vrste. Tudi brusnice in malinice si že lahko zobal, da si bil diluvialni človek.«

Stanko: »Adam in Eva sta torej hodila po diluvialnem vrtu — živio diluvialna doba! Toda z diluvialnega drevesa sta nam utrgala tudi toliko trpkega gorja! Nesrečni ledniški čas!«

Oče: »Zemljelovec O. Fraas vsaj meni z večino tovarišev, da se je ob koncu terciarne dobe izpolnil čas, ko je govoril Bog: Naredimo človeka po svoji podobi! in je tako utelesil svojo podobo v človeškem rodu. Z njegovim nastopom se konča čas, ki bi mu lahko rekli prาสvet. Na mesto zemeljske stopa človeška zgodovina. A prvi vrtovi, v katerih je živel, trpel in se veselil človek, so vendar za nas še »pokopani vrtovi«, po katerih najdemo med bujnim rastlinjem orjaške živali, ki so pa danes ali izumrle ali pa se preselile visoko gor proti severu.«

Ciril: »Bral sem, da so živeli po Evropi in azijski Sibiriji mamuti, ki so imeli dolgo kocinasto dlako ter velikanski, po 4 m dolgi, navzgor zasuknjeni okli. Leta 1902. so našli pri Berezovki-Kolimi v ledu tako žival še popolnoma ohranjeno, tako da so psi žrli še njeno meso in možgane.«

Oče: »V ledniški dobi je živelo toliko teh slonovih sorodnikov, da so ta čas že večkrat imenovali kar naravnost »mamutovo dobo«. Sibirski zemlja na severu je z mamutovimi kostmi napolnjena, zato

marsikje še danes kopljejo »fossilno slonovino«, kar se dobro izplača.

A precej neprijetno je moralo biti Adamovemu otroku pri srcu, ako se je nenadoma srečal s tako mrcino, do 5 in pol metra dolgo in nad 3 metre visoko, stopivšo iz temne smrečine ali tisovine. Dobro je bilo kvečjemu to, da ga je rešil mamut s svojo prikaznijo drugega, sicer manjšega, a bolj nevarnega sovražnika, dolgokocinastega nosoroga, s koščenim nosnim pretinom, ki je pobegnil pred orjaškim kosmatincem v nasprotno smer. Da ste bili, ljubi otroci, diluvialni lovci, bi bili dobili dovolj plena po gorah, kjer sta se pasla še ponosni kozorog in bežni gamas, po dolinah pa bi bili zalezovali severnega jelena in orjaškega jelena, čigar rogovje se je razprostiralo 3 do 4 metre na široko. Zasledujoč divjega bizona s kratkimi rogovi na širokem čelu in vola-pižmarja bi bili seveda prej ali slej naleteli tudi na prizor, da bi vam pri slabem orožju iz surovo obdelanega kamnja skoro zledenela kri po žilah. Ali je mari malenkost, ako ugledate, oboroženi le s slabim lokom in sulico s kamnito ostjo, nenadoma pred seboj največji zverini ledniške dobe, leva in medveda - brlogarja, ki se besno prepirata za plen, ki je okrvavljen tur, zarodnik našega domačega goveda? Saj je bil medved-brlogar skoro dvakrat večji od današnjega rjavca! Če se hočes prepričati o tem na lastne oči, oglej si kosti jamskega medveda v ljubljanskem muzeju! Tudi jamskemu levu na sredi Evrope se ne čudi preveč! Saj je strašil lev še v zgodovinskem času po južni Evropi (Grško) in prednji Aziji, kakor nam sporoča sv. pismo stare zaveze in moremo posneti tudi iz grških junaških pravljič, zlasti iz one o Herakleju. Izmed živali, ki žive danes le visoko na severu, si naletel v diluvialni dobi pri nas lahko še na snežnega zajca, snežno jerebico in sovo, na severno lisico ali pesca, na volka in hermelina. Pa tudi zoprna hijena, ki se oglašja danes samo po afriških nočnih puščavah s hreščečim

glasom, je bila gost naših diluvialnih brlogov. Neredko se je stresala naša zemlja pod kopiti velike črede diluvialnih divjih konj, ki je vihrala kot neurje preko odprte ravani, sluteč v bližini mačjo ali medvedjo ali drugačno nevarnost. Nad planino pa je slikal krasne kroge velik planinski orel, motreč z bistrim okom malenkostni svet pod seboj, ki mu ima dati

Velesovo, Kremser - Schmidt: Oznanjenje Marijino.

dolžno biro bodisi v obliki nežne antilope ali požrešnega rosomaha ali, če ni boljšega, tudi v obliki preprostega zajčka ali pa severnega postrušnika in svizca, ki so vsi živeli v ledniški dobi po naših krajih. Z vsemi temi živalmi je prišel diluvialni človek srednje Evrope v stik.«

Vladi: »Koliko časa je pač trajala ledniška doba, ki spada že napol v zgodovinski čas človeštva?«

Oče: »Tudi tega nihče ne more povedati, vsekako pa je trajalo tekmovalstvo med ledniškimi in medledniškimi časi v diluviju lepa tisočletja. Ostanke, ki so nam jih pustili ledniški časi za spomin, so groblje ali morene, v medledniških dobah pa je nakopičil veter po mnogih krajih obilno puhlice in gline, in podnebje teh medčasov je bilo nemara suho stepno podnebje.«

Ciril: »Kdaj pa je prišel človek na svet? Saj to se da vendar dokazati, ali ne?«

Oče: »Nikakor ne, prvi ljudje še niso pisali rodovnikov in svoje zgodovine, kot delamo dandanes. Nemara sega početek človeštva že v terciarno dobo, toda z gotovostjo se da dokazati šele v diluviju. Najstarejše človeške ostanke imamo iz raznih votlin, kakor so n. pr. neandrska dolina pri Elberfeldu, Spy na Belgijskem, Krapina na Hrvaškem. Človek je živel tedaj še precej divjaško življenje kot nomad, ki je živel danes tukaj, jutri tam. Razen lesa in kosti je rabil posebno trdi kremenec, iz katerega si je napravljajl topo orodje, zato imenujemo ta najstarejši čas človeške kulture st a r e j š o k a m e n e n o d o b o. Ta sega notri v diluvij, in najbrž je bil ravno človek, ki je napel vse moči, da zatre svoje sovražnike in škodljivce iz-

med živalstva in jih nadomesti s koristnimi, iz vseh delov sveta skupaj znesenimi.

Dolgo za diluvijem, a še vedno mnogo tisoč let pred nami se začne m l a j š a k a m n i t a d o b a, v kateri je živel človek že združeno v občinah, obdeloval polje in redil domačo živino. Naseljeval se je najraje ob jezerskih bregovih in napravljajl zaradi varnosti pred zvermi s t a v b e n a k o l e h kot mostiščar. Kovin sicer še ni poznal, a njegovi kamniti noži in sekire so že umetno izdelani in brušeni. Tudi »suho robo« je že poznal, a je ni izdeloval s pomočjo lončarske kolute, ampak kar iz proste roke ter prijazno zaljšal s črtastimi in piknjastimi ornamentami.

Nova doba pa napoči za človeško kulturo, ko spozna vrednost medi, to je zlitine iz bakra in kositra (m e d e n a a l i b r o n a s t a d o b a), še bolj pa, ko se mu posreči postati gospodar nad drugimi kovinami in njihovim kraljem — ž e l e z o m. Ž e l e z n a d o b a, v kateri živimo in do katere nam je črni premož in njegov terciarni tovariš, rjavi premož, največ pripomogel, je naredila človeka za gospodarja zemlje, tega jasno pred nami ležečega in cvetočega vrta, ona pa nam je tudi omogočila vpogled v usodo starodavnih pokopanih vrtov.«

Ciril: »Za ta vpogled v čuda spodnega sveta sprejmite, ljubi oče, srčno zahvalo nas vseh.«

PROF. FR. OMERZA: HOMERJEVA ILIADA.

VI. SPEV.

(Dalje.)

172. Toda ko v Likijo pride in tja k žuborečemu Ksantu, Likije knez ga široke časti, dobrohotno naklonjen. Dni že devet ga gosti in devet mu volov že zakolje; toda ko zarja nato rožoprstna deseta prisije, takrat povpraša tedaj ga in videti hoče pisanje, ki ga prinesel od zeta, od Projta je namreč mu kralja. Ko pa pisanje dobi, ki ga zet je poslal mu pogubno, najprej ukaže, da zver naj ubije besnečo, Himajro, ki je od božjega roda in ne od človeškega bila, spredaj levinja, od zadaj pošast, u sredini pa koza, grozen je švigal iz žrela ji plamen gorečega ognja;

vendar umoril je zver, ker slušal je znamenja božja.
 V drugo pa zopet je zmačal s ponosnimi v boju Solimci;
 to je bil boj, je dejal, med vsemi gotovo najhujši.
 V tretje potolkel pa spet Amazonke je, hlabre kot moški.
 Ko se je vračal, mu drugo iztuhtal je zvito zagato:
 zbral je iz Likije širne, kar mož je imel najhrabrejših,
 in jih postavil v zaselo, a niso domov se vrnili:
 Belerofontes brezgrajni do zadnjega vse je potolkel.
 Ko je spoznaval tako, da junak je iz božjega roda,
 skuša ga tam pridržati, ponudi mu hčerko za ženo,
 cele kraljeve časti polovico mu tudi odstopi,
 Likijci zraven pa del oddele mu od drugih odličen,
 lep, za nasade in polje, da sebi v korist ga obdela.
 Žena rodila otroke razumnemu Belerofontu
 tri je: Hipólaha namreč, Isandra in Laodamejo.
 Laodameji pa Zevs se pridružil je, bog velemodri,
 ki je Sarpedonu mati, junaku z oklepom iz brona.
 Ko pa postal i on sam pri vseh je bogovih sovražen,
 taval je sam zapuščen po ravnini Alejski okoli,
 pota ljudi se ogibal, ko črv ga v srcu je grizel.
 Sina Isandra ubil pa je Ares, ki boj mu je hrana;
 s hrabrimi namreč Solimci je v boju podlegel in padel.
 Artemis z zlato pa uzdo ubila mu hčer je srdita.
 J a z pa Hipólaha sin sem, ki kličem s ponosom ga oče.
 Sèm me je v Trojo poslal in strogo zelo mi naročal:
 'Vedno mi bodi junak in odličen pred drugimi vsemi!
 Glej, da očetov rodú mi ne boš sramotil, ki j u n a k i
 v Likiji bili so širni in Efiri tudi n a j v e č j i.'
 To ti je kri, to rod, ki ponosen sem nanj kot potomec.»

212. To govori; Diomeda navda veleglasnega radost.
 Sulico v zemljo zabode, ki mnogo jih hrani, na mestu,
 s sladkimi sam pa odvrne besedami ljudstev pastirju:
 »Torej gotovo že gost si mi stari iz časov očetnih!
 Ojnevs je namreč nekoč brezgrajnega Belerofonta
 v svoji palači pogóstil in dvajset ga dni je pridržal.
 Dala sta tudi takrat prelepa si bratska darila:
 Ojnevs podaril je pas, ki svetil je ves se škrlata,
 Belerofontes podaril pa čašo je zlato, dvoročno,
 toda ko semkaj odhajal, sem pustil doma jo v palači.
 Vendar Tideja ne pomnim, ker mene kot majhnega dečka
 pustil je takrat, ko voj je Ahajcev poginil pri Tebah.
 J a z sem prijatelj tedaj predragi ti v A r g a sredini,
 meni pa v L i k i j i ti, če bi tjakaj me pot kdaj privedla.
 V m e t e ž u tudi izogne naj eden se drugega s kopjem:
 z a m e je mnogo Trojancev in dosti zaveznikov slavnih,
 ko gar nakloni mi bog in v teku dobim, da ga ubijem;
 zate je mnogo Ahajcev, da ko gar le moreš, uničiš.
 Menjajva torej opravo, da ti bodo tudi spoznali,
 to da je nama v ponos, da si gosta iz let sva očetnih.«
232. Torej tako govorita oba in skočita z vóza,
 sežeta v róko nato si kot znak in poročilo zvestobe.
 Zevs, sin Kronov, takrát pa oropal je Glavka razuma;
 zlato je namreč opravo za b r o n a s t o dal Diomedu,
 vredno stotine goved za vredno goved d e v e t e r o.
237. Hektor dospel pa med tem do Skajskih je vrat in do hrasta.
 Tu ga obkolijo žene in tekajo hčere Trojancev,

vse ga vprašujejo vprek po stričnikih, bratih, sinovih
in po soprogih preljubih; a vsaki po vrsti je rekel:
Moli k bogovom! Saj mnogim je bila usojena žalost.

242. Slednjič pa vendar dospel je do Priama krasne palače,
zidane z gladkim stebriščem. V poslopju pa samem palače
petdeset bilo je sob iz svetlega, gladkega kamna,
zidanih ena pri drugi. Tu krasni sinovi so namreč
bivali Priama kneza pri svojih častitih soprogah.
Hčerkam njegovim soban pa na strani nasprotni u dvoru
bilo je kritih dvanajst iz svetlega, gladkega kamna,
zidanih ena pri drugi. Tu krasni pa zetje so namreč
bivali Priama kneza pri svojih častitih soprogah.
Tukaj pa pride naproti nato milodarna mu mati:
v sobo Laódiko pelje, najlepšo med hčerami vsemi.
Stisne gorkó mu rokó ter pravi, rekoč mu besede:
»Kaj je, da pustil si boj in semkaj si prišel, o sinko?
Močno pritiskajo, vem, zloglasni sinovi Ahajcev
v boju okoli obzidja, a tebe srcé je prignalo
semkaj, da k Zevsu roké bi z mesta na hribčku povzdignil.
Vendar počakaj, da prej ti še sladkega vina prinesem,
Zevsu očetu da v dar ga in drugim bogovom žrtvuješ,
zraven pa tudi še sam pokrepčaš se, če malo ga piješ.
Trudnemu možu zelo poživijo od vina se sile,
kakor utrudil si ti se v obrambi za svoje rojake.«
263. Hektor pa s čopastim šlemom in velik tako ji odvrne:
»Sladkega vina nikar mi ne nosi, prečastna ti mati,
udov da s tem ne razkleneš, na hrabrost in moč pa pozabim.
Tudi z rokó ne umito bojim darovati se Zevsu
rujnega vina; nikakor ne gre, da h Krona bi sinu,
v temnih oblakih, kdo molil s krvavo, umazano róko.
Pač pa odidi zdaj ti z darili v svetišče Atene,
plena delilke, ko starke častitljive zbereš krog sebe.
Dalje obleko, katera najlepša se zdi in največja,
kar jih je koli v palači, in sami med vsemi najljubša,
to položiš na kolena nato lepolase Atene;
hkrati obljubi ji tam, da ji boš darovala v svetišču
krav enoletnih dvanajst, še nevpreženih, če se usmili
mesta, trojanskih ženâ in naših otrok nedorastlih,
ako pred sinom Tideja obváruje Ilion sveti,
strašnim in divjim borilcem in bega premočnim nosilcem.
Torej v svetišče Atene odidi mi, plena delilke,
jaz pa do Parida stopim, da v bitko med tem ga pokličem,
ako bo slušati hotel, kar rečem. Da tukaj na mestu
zemlja odpre se mu širna! Na žalost veliko izrédl
vsem ga Trojancem je Zevs, velesrčnemu kralju in sinom.
Oh, ko bi videl kedaj, da v Hades se on je pogreznil!
Čisto pozabil na vse sem, dejal bi, prežalostne ure.«

(Dalje.)

DR. V. ŠARABON: REPUBLIKA LIBERIJA.

Tam ob afriški obali, kjer je dosti popra, je ustanovila Unija l. 1822. samostojno republiko. Ime ji je Liberija, kongres ima kakor Unija, samo da zastopniki ljudstva večidel ne znajo čitati. Amerika se je hotela znebiti svojih ničvrednih črncev in jim je napravila lastno državo, v nadi, da bodo kar trumoma drli tja. Zmotila se je. Le malo jih je šlo in ti so prava karikatura »kulturnega črnca«. Kakih 20.000 štejemo teh Ameriko-liberiancev, domačinov je pa okoli poldruhi milijon, za tri Kranjske. Da ne pozabimo, Liberija je velika, za devet Kranjskih, a Francozi škrtajo leto za letom kosčke proč. Francoska posest namreč Liberijo oklepa. Smešni so, ti Liberijanci, onih 20.000 namreč. Ti so gospodarji, ti imajo parlament, poldruhi milijon pridnih domačih Kru nič ne pomeni, poslušati morajo ukaze svojih črnih oblastnikov in si šteti v veliko čast, če jim smejo posoditi kako vsotico. To posojanje in izposojanje je pa v Liberiji menda najbolj stalna institucija. Črnc-gospodar, ki črnca-domačina najgloblje zaničuje, se pa nikdar ne potrudi, da bi kaj vrnil. Cilinder nosi in kravato pa kopalne hlače, hodi bosonog po Monroviji, glavnem mestu, gorindol, revolucionira, je in pije, zaničuje vse, kar ni njegove vrste, ne dela seveda nič, to je Ameriko-liberijanec. Kakor posameznik, taka je država. Najema denar, ki izgine, vsakega pol leta ima drugega predsednika, ministri lovijo kuretino in derejo prešiče, jako zabavno je tam. Kar sem še čital o Liberiji, nič ni tako zanimivega, kakor članek prof. Brennerja v dunajski »Zeit« z dne 17. decembra 1913. Poslušajmo ga. Naslov članka je: Operetna republika.

»Včasih smo se smejali, ko smo čitali o konzulih in o cesarjih na Haiti, ki so svoje tovariše-črnce imenovali vojvodi marmelade in knezi limonade, a to ni nič proti opereti afriški. Ob rtiču Mesurado smo se 15. decembra 1912 izkricali. Na pol nači črnici so nas obkolili, vrgli v

čolne in nas vlekli na kopno, v Monrovijo. Prvi vtis je bil strašanski. Čital sem bil, da je mesto »lepo zgrajeno«. Kaj sem pa videl? Umazano vas, komaj pet tisoč ljudi, stanujočih v bornih kočah. Iz kamna je samo par hiš, kjer stanujejo Evropci, cerkev in pa vladno poslopje. Po cestah — Bog mi odpusti to označbo — so se podili kruleči prešiči in kokodakajoče kokoši, motili so jih samo volički in pa naga cestna mladina. Te je zelo veliko in vsa je na cesti.

Kako ljudstvo! Pri vsaki tekmi za grdost bi dobili Liberijanci brez vsakega truda prvo darilo. Ne samo, da so že sami grdi, še pomagajo si. Tetovirajo se: moški potegnejo široko modro črto od las do nosnega rtiča, na sencih si napravijo pa dva modra trikotnika; ženske pretiravajo, kakor povsod, pri »kostumih«.

V Monroviji ne izhaja noben modni list, zato se obleka malo menjava, in ker je je sploh malo, imajo ljubeči soprogi glede pokritja teh stroškov čuda lahko stališče. Do dvanajstega leta je obleka sploh nepotreben luksuz, a tudi potem ne dela ekscesov. Samo najimenoitnejši se oblačijo evropsko, a kako, v najbolj kričečih barvah. Najraje imajo kake stare evropske uniforme. — Večkrat sem že čital, če ima črnc kravato okoli vratu, manšete in pa kak ščipalnik, četudi brez stekla, drugače pa ničesar na sebi, se smatra najlepšim umotvorom stvarstva. Pridenimo še, da Liberijanci cel dan čakajo, Liberijanke pa vlečejo kratke pipe iz mavca, potem si pa mislimo, kako zapeljiv rod je to.

Na pošto sem šel, v neko umazano sobo namreč. Slabo oblečen črnc je sprejel moja pisma. Dela menda ni imel preveč, celo uro je kramljal z menoj, nihče naju ni motil. Povedal mi je marsikaj, kar gledal sem; on ni bil samo poštni uradnik, bil je tudi pismonoša, a ne samo to, bil je »generalni poštni direktor republike«. Čudil sem se, čudil, kako more en sam človek toliko delati, tako se truditi. Kmalu me je pomiril. Kot pismonoša je nesel le včasih kako

pismo, vzrok je enostaven, Liberijanci ne znajo pisati. Kot poštni uradnik sedi tedaj, če pride kak parnik, v oni umazani sobi in sprejema redka pisma. Veliko večji je pa njegov delokrog kot generalni poštni direktor. Prvo delo: on snaži poštni urad, vsaj tako je trdil, jaz nisem mogel zapaziti nobenega sledu tega delovanja; drugo delo: on hodi na lov, najbrž na mrčes, ker drugega lova tam ni; tretje delo: peča se z rejo goved in prešičev.

Povedal sem mu, da pridem iz daljnih krajev. Silil je vame, naj ne zamudim dragocene prilike in naj se predstavim predsedniku Liberije, on sam me je hotel peljati k ekscelenci. In res, drugi dan se napravimo na pot, naš kapitan, neki Anglež in jaz. Poštni urad je bil zaprt, mal zamorček nas je peljal v drugo hišo. Iz te pridrvi neki harlekin, kot oglje črn črnc, v kričeči rdeče-modri uniformi, posejani od vrha do tal z najneverjetnejšimi zlatimi vezeninami. Glavo je komaj držal pokoncu, velikanski klobuk z dvema koncema, podoben Noetovi ladji, mu jo je priklanjal k tlom. Na ladji je kraljevala 15 cm široka kokarda, vsa pretkana z zlatom, na tej pa tri velikanska nojeva peresa. Suknja modra, šerpa okoli nje visokordeča, hlače iz bledorumene volne. Majkalo mu je še topov na rami in jaz bi bil videl generala Bumbum. Sablja je bila vredna vrstnica druge oprave, vedno mu je silila med noge, držaj je bil daleč doli pri kolenu. Hoteli smo bruhniti v smeh, a prehitel nas je in se predstavil: spoznali smo v klovnu »generalnega adjutanta« predsednikovega; prišel nas je spremit, povečat naše odlikovanje. Sledil mu je moj prijatelj, poštni vele-direktor, v gala uniformi, suknja rdeča kot cinober, telovnik rumen kot slama, hlače zelene kot trava, na vseh mogočih in nemogočih točkah pa zlate vezenine. Zelo mi je imponiral, včeraj kot pismonoša je bil namreč še v navadni delovni obleki, v kopalnih hlačicah.

V vladnem poslopu, največji znamenitosti Monrovije, nas je sprejel majhen, droben nervozen črnc, Nj. Ekscel. Pred-

sednik Liberije. Frak mu je krasilo šestero redov, na topem nosu je nosil pa predpoptopne očale, tako velike, da bi jih bil lahko rabil vsak megalotaurus. Izvršivši potrebne formalnosti, prikladne tako visokemu sprejemu, se dvignemo, ekscelenca nam hoče sama pokazati ostale monrovijske znamenitosti: obe zbornici in cerkev. Takoj sem videl, da ima predsednik v svojih prostih urah tudi drug opravke, opravlja službo vodnika, glavnega cicerona. Generalnemu adjutantu se naš pomenek ni zdel posebno kratkočasen, gledal je skozi okno; a ekscelenca mu požvižga in mu veli, naj prinese cilinder in rokavice. Torej tudi adjutant ima postranski opravke, on je dvorni sluga. Ekscelenca vzame cilinder in si natakne rokavice, barve kot slama. Ob šivih so bile raztrgane, ob koncih so radovedno štrleli prsti vun. Jezno vpraša predsednik adjutanta, zakaj ni prenesel »novih«. Jih nisem mogel dobiti, odgovori komornik. Ekscelenca se pomiri; seveda so bile te rokavice edine, ki jih je imel.

Gremo v parlament, obstoječ iz dveh sobic. V prvi je bil zbran »senat«, po pravilih dvanajst oseb, videl sem jih samo šest; eden bolj črn kot drugi, nekateri v lahнем ogrinjalu, drugi v fraku, vsi pa bosonogi! »Hiša reprezentantov« se razlikuje od senata samo v tem, da je njena soba večja in da prevladujejo kopalne hlače. Trideset takih zastopnikov imajo. Belokožci so izključeni od vseh javnih služb, res škoda. Ko je vendar tako prijetno biti poslanec itd. in nič delati. Predstavili so nas seveda tudi ministrom: onemu financ, vnanih zadev in onemu justice. In kdo je bil četrti? Sedaj sem šele izvedel, bil je ljubi moj prijatelj, direktor pošt; naslov: minister železnic in vsega prometa sploh. Seveda smo se takoj opravičili, da ga do sedaj nismo nazivali ekscelenca, dostojanstveno nam je odgovoril, da ni ošaben, saj je republikanec.

Popoldne smo obiskali finančnega ministra, povabil nas je bil. Ravno kokoši je klal, ko smo prišli k njemu, zjutranji frak je bil zamenjal s kopalnimi hlačicami.

Marsikaj smo izvedeli od njega. Na primer to-le: Predsednik ima 812 dolarjev letne plače, kujejo denar iz brona, a izdajajo tudi papirnega; ker pa tega zadnjega nikdar ne vzamejo nazaj, slednjič razpade, kar se mi zdi ena najlokavejših finančnih operacij, ki jih pozna svet.

Med pogovorom je minister končal kokošjo morijo, obrisal si je krvave roke, nataknil na kopalno opravo frak in si obešil okoli vratu primeren red, veliko zvezdo s šestimi žarki, v sredi emajlirana palma, okoli pa napis: Ljubezen do svobode nas je pripeljala sem. Bil je to »humanitetni red afriškega odrešenja«, podelijo ga onemu, ki žrtvuje denar za »dobrodelne« namene. Za petdeset dolarjev postane vsakdo »vitez Liberije«, za tristo pa »veliki oficir«. Da se pa redovi bolj razširijo, ima Liberija posebno agenturo za njihovo razprodajo, in sicer — v Barceloni. Mimogredé je minister omenil, da bi tudi mi lahko doma agitirali za nakup redov, saj je bil zastopnik finance. Vprašali smo ga, zakaj ni v Liberiji vojnega ministra. Rekel je: To pa ne gre; naš paragraf govori jasno in odločno, da je stalna armada neprestano ogrožanje varnosti in prostosti države in je zato ni treba. A takoj nato se odpro vrata in v sobo pade pisan bojevnik, označen nam od finančnika kot nadgeneral. Imel je smolo, takoj pri vstopu je padel nad lastno sabljo, klobuk mu je odletel daleč proč pod mizo; takoj se spusti general

na vse štiri, zleze pod mizo, si natakne oni monstrum, potem pa se predstavi. Bil je ta general izredno črn, poln zlata, a bosih nog.

Na vprašanje smo izvedeli, da stalne armade v Liberiji sicer ni, pač pa imajo nekako črno vojsko, obstoječo iz štirih polkov infanterije in iz topniškega oddelka, na papirju seveda. Kajti nobenega Liberijanca še niso klicali k vojakom. Mimogredé nam je general omenil, da je pa splošno za varnost države dobro poskrbljeno, saj ima na razpolago 200 starih pušk in 300 sulic ter star top brez lafete, zakopan v pesku obrežja. Ko smo se poslavljali, nas je prosil za malo tobaka. Srečna država!

Drugi dan so nas obiskali na ladji vsi dostojanstveniki, manjkal je samo poštni direktor, ki je ravno pisma raznašal, zares redek slučaj vestnega izpolnjevanja dolžnosti. Ladjo smo lepo okrasili, iz ameriške zastave je napravil naš krojač lepo liberijansko, mornarji so pa proslavili svečani trenutek z razobešenjem svojega perila. Pri slovesu nas je predsednik ganjen objel in nam obljubil diplome onega reda. Res smo jih dobili, a brez dekoracije, rekli so nam, naj jo kupimo v Barceloni. Ne vem, kaj so drugi napravili z odlikovanjem; jaz svoje diplome, ki me je imenovala »komanderjem«, nisem prinesel do Barcelone, zavlil sem bil vanjo sadje.

Taka je Liberija, vzor države, prijetno mora biti tam.

JOS. LAVTIŽAR: POT NA MALTO.

(Konec)

10. Valetta.

Ker parobrod, ki nas je pripeljal do Malte, ni vozil do nabrežja, smo se morali v čolnih prepeljati na suho. Vsak bi bil rad dobil prej ko mogoče prostor v čolnu in nastalo je hudo prerivanje.

Popotniki so odhajali bodisi v kočijah ali peš v spremstvu priporočenih zaupnikov na svoja stanovanja. In sedaj —

ura je kazala tričetrt čez polnoči — se je bilo treba pobrigati za prenočišče. Ulice so držale precej strmo navzgor, ker je Valetta, glavno mesto Malte, zgrajena na vzvišenem kraju nad morjem. Na vrhu se je odprla pred mano dolga ulica z visokimi hišami. K sreči so gorele svetilke ob zidovju, da sem lahko čital ime Strada reale. Nahajal sem se torej v kraljevi ulici in v središču mesta. Poprašam tuintam po

stanovanju, toda povsod so me odslovili z odgovorom, da je vse oddano.

Noč je bila gorka in na nebu je migljalo toliko zvezd, da jih doma še nisem videl toliko. Vse je bilo tiho, le moji koraki so se slišali po trdem tlaku. Od daleč ugledam cerkev in poskusim, če je odprta. Ko se mi vrata odpro, pozabim vse za-

Velesovo, Kremser-Schmidt: Sv. Janez Krstnik.

preke, vesel, da dobim zavetje v božji hiši. Pred velikim oltarjem je migljala večna luč in v njenem odsevu se je razločila oltarska slika, predstavljajoča sv. Frančiška Asiškega. Poiščem prostor v klopi, da počakam s spominom na Gospodove besede: »Vigilate et orate« — težko zaželenega jutra. Toda utrujenost preteklega dne je zahtevala svojo pravico. Čuječnosti in mo-

litvi je sledilo spanje, morebiti spanje pravičnega.

Kako praznične so se videle ulice, ko stopim iz cerkve. Venci ob hišah in razpeti čez ulico, slike v spomin sv. Rešnjega Telesa, zastave, okna polna cvetic. Vse ljudstvo je hitelo v isti smeri skozi Strada reale in potem navzdol proti morju. Izvedel sem, da se pripelje ob sedmih zjutraj papežev poslanec kardinal Ferrata z angleško bojno ladjo v malteško pristanišče. Pridružim se navdušeni množici in grem z njo k slovesnemu sprejemu. Pravkar je vozila oklopnica v bojno luko ter naznajevala svoj prihod z grmenjem topov, ki so jim krepko odgovarjali topovi iz trdnjave. Vmes se je glasilo vpitje ljudstva, ki je v raznih jezikih pozdravljalo visokega gosta. Na obrežju pa je čakala kardinala kočija z dvema paroma kakor oglje črnih konj, okrašenih z rdečimi trakovi. Tudi vladar leskeče vprege je držal v rokah rdeče vajeti. Tako so se izkazali Angleži pri sprejemu papeževega poslanca.

Valetta ima 32.000 prebivalcev. Sezidana je na podolgovatem vzvišenem polotoku ter je le neka ozka stran združena s suho zemljo. Vzdiguje se amfiteatrlično nad morjem. Ulice, držeče od morja navzgor, so semintja tako strme, da so nadomeščene s stopnicami. Angleži so obdali mesto s trojnim oklepom, ki je umetno zgrajen iz obdelanega kamenja, pa tudi vsekan v skalovje. Vse skup bi primerjal odprtemu zmajevemu žrelu. V morje segajoči polotok je podoben iztegnjenemu jeziku, ob robovih polotoka zgrajeni forti pa predstavljajo vrsto zobov spodnjih in zgornjih čeljusti. Glavna mestna ulica pelje na višini polotoka skoro v ravni črti od enega konca Valette do drugega. Ulici pravijo Strada reale. V njej so vsa važnejša poslopja, med katerimi se odlikujeta vladna (gubernatorska) palača in škofijska cerkev.

Vladna palača je še tisto poslopje, ki se je zgradilo leta 1566., ko so prišli na otok malteški vitezi. Po njih prvem velikem mojstru Janezu Lavalette je dobilo

mesto svoje ime. To viteštvo je bil cerkven red, združen z meništvom. Črn plašč z belim križem je bila njih redovna obleka. Po svojih pravilih so imeli malteški vitezi dolžnost, da so se borili zoper mohamedovce, pomagali preganjanim, stregli bolnikom ter sploh izvrševali gostoljubnost. Poslopje nima nikakih okraskov, vendar je tudi v svoji preprostosti jako lično. V notranjščini sta dve veliki dvorišči, spremenjeni v vrt z bujnim zelenjem in cvetjem. Bonaparte, ki ni pustil nobene države v miru, je napadel leta 1798, tudi to majhno posestvo malteških vitezov, toda njegova posadka se je držala na Malti samo dve leti. Prišli so Angleži ter izgnali Francoze, seveda so potem Angleži zasedli otok, ki ga imajo še dandanes. Red malteških vitezov obstaja zdaj le še po imenu.

Škofijska cerkev stoji blizu vladnega poslopja. Ob glavnem vhodu jo stražita dva močna zvonika s piramidalno streho. Ko stopiš v notranjščino, vidiš pred seboj široko zgradbo s srednjo ladjo ter z ozkima stranskima ladjama. Stene so obložene s slikami in z mnogimi okraski, ki se zanje ni štedilo z zlatom. Cerkev so sezidali malteški vitezi ter so pokopani v njej veliki mojstri tega reda. Pripadajoči raznim narodnostim imajo nagrobnike tako razvrščene, da počivajo v eni kapeli Francozi, v drugi Španci, v tretji Italijani itd. Kdor bi se hotel natančneje seznani z malteškimi vitezi, ima tukaj prilike dovolj, da iz napisov, ki so na pomnikih, raztolmači zgodovinski razvoj malteškega reda.

Pravkar se je pričela slovesna služba božja. Raz visok kor so se glasile mogočne orglje, ko je prihajal v obilnem spremstvu došlih škofov in druge duhovščine papežev poslanec kardinal Ferrata pred veliki oltar, da otvori evharistični shod s slavnostno sv. mašo. Lepo je bilo gledati toliko cerkvenih knezov, ki so prišli iz raznih krajev sveta na osamel otok Sredozemskega morja ter v belih mitrah prisostvovali svetemu opravi. Kardinal je pel s krepkim glasom, pa tudi pevci (moški

glasovi) so s spremljanjem orhestra dobro vršili svojo nalogo.

11. Razgled po otoku.

Na Malti sem imel dovolj časa, da sem nekoliko obširneje ogledal krog sebe ter se vsaj deloma seznanil z ljudskim značajem. Valetto sem kmalu zapustil in šel na deželo.

Skozi mogočen obok, ki se imenuje Porta reale, sem prišel iz notranje trdnjave v predmestje Floriana. Tukaj se raztegujejo mestna šetališča, ob njih koncu pa stoji dvostolpna cerkev, posvečena sv. Publiju. Prebivalci Malte so, čeprav arabskega rodu, vsi katoliške vere ter imajo na malem prostoru, ki ga zavzema otok, veliko cerkva. Imenovani Publij je tisti malteški poglavar, pri katerem je sv. Pavel leta 61. tri dni prebival na svojem potovanju v Rim. (Več o tem se čita v apost. dej. 28, 1—11.)

Iz predmestja me je peljala cesta mimo močnih vnanjih fortov na prosto, kjer se je pokazala v daljnem obsegu nižje ležeča malteška okolica. Za kake pol ure dospem v vas Hamrun, ki kaže s svojimi ličnimi poslopji, da še nismo daleč od mesta. Šele pri naselbini Bircarcara se je začel kazati bolj kmetiški značaj otoka. Nekateri hiše so podobne četverostranskim kamenitim zgradbam, bolje rečeno zabojem, ki nimajo nobenega okna in sploh nobene odprtine kakor samo mala vrata v pritličju, pa še ta so bila večinoma zaprta. Toda znotraj se vidijo ti zaboji vse drugače. Pogledal sem skozi slučajno odprt vhod in videl lepo dvorišče, ob straneh pa dobro urejen vrt. Družina je popolno ločena od vnanjega sveta ter se vse njeno življenje in bitje vrši v notranjščini zidovja. Pozna se, da so pristni prebivalci Malte ohranili še iste običaje, kakor so jih imeli Mavri, njih pradedi. To se vidi tudi na njih obleki. Dosti moških nosi še turban in burnus, ženske pa imajo na glavi posebne vrste pokrivalo, ki se zove »faldetta«. To je črna ogrinjalka, pri imenitnejših svileni, pritrjena na vratu ter segajoča čez glavo

in na ramena tako, da se upira veter vanjo in jo napihuje kakor jadra. Ker je tudi vsa druga obleka žensk črna, mislil bi na prvi pogled, da vidim redovnice. Na nogah nosijo usnjate sandale, privezane k peti. Ako privzamemo k vsemu še to, da je ljudstvo temne kože, se zavedamo, da nismo več daleč od Afrike.

Pokrajina je bolj otožnega značaja, podobna našemu Krasu. Vsi vrtovi so ograjeni z zloženim kamenjem, toda zid ni nizek, ampak kolikor mogoče visok. Ako prav ima Malta milo podnebje (35° severne širjave in 14° vzhodne daljave od Greenwicha), trpi vendar veliko vsled pogostnih in močnih vetrov, ki zadržujejo drevje v rasti ter mu škodujejo na ta način, da je pritlično, šibkih vej in čestokrat brezsenčno. Da torej obvarujejo drevje, posebno mlade nasade pred vetrovi, gradijo tako visoko zidovje. Druga nadloga je ta, da ni

skoro nič tekoče vode; na vsi Malti ne dobiš deset izdatnih potokov. Prebivalci si pomagajo s kapnicami, pa še te so večkrat prazne. Kljub temu se je z umetnim namakanjem in s pridnim obdelovanjem zemlje toliko doseglo, da je tretjina otoka zelo rodovitna. Nam, ki smo navajeni zelenih travnikov in lepo zaraslih gozdov, se tak kraj zdi puščava, čeprav zorijo ondi smokve in oranže ter uspevajo ciprese in palme poleg dehtečih, živobarvnih cvetlic.

Rad bi bil kaj več poizvedel od domačinov, ki so me srečavali, toda na italijansko vprašanje ni bilo mogoče dobiti odgovora. Čeprav se sliši v Valetti mnogo angleščine, še več pa laščine, govori vendar navadno ljudstvo ves drug jezik, ki se je ohranil od davnih časov. To je lingua Maltese, neko arabsko narečje, podedovano od Mavrov.

FR. OMERZA: ODLOMKI IZ DEL CERKVENIH PISATELJEV.

Sv. Ignacij: Pismo do Efežanov.

(Konec.)

Ἀμεινόν ἐστι σιωπᾶν καὶ εἶναι, ἢ λαλοῦντα μὴ εἶναι. Καλὸν τὸ διδάσκειν, ἐὰν ὁ λέγων ταῦτα ποιῇ. Εἰς οὖν διδάσκαλος, ὅς εἰπεν, καὶ ἐγένετο· καὶ ἃ σιγῶν δὲ ποιήκεν, ἄξια τοῦ πατρὸς ἐστίν. Ὁ λόγον Ἰησοῦ κεκτημένος ἀληθῶς δύναται καὶ τῆς ἡσυχίας¹ αὐτοῦ ἀκούειν, ἵνα τέλειος ᾖ, ἵνα δι' ὧν λαλεῖ πρᾶσις καὶ δι' ὧν σιγᾷ γινώσκηται. Οὐδὲν λανθάνει τὸν κύριον, ἀλλὰ καὶ τὰ κορυπτά ἡμῶν ἐγγὺς αὐτῷ ἐστίν. Πάντα οὖν ποιῶμεν ὡς αὐτοῦ ἐν ἡμῖν κατοικοῦντος, ἵνα ὦμεν αὐτοῦ υἱοὶ καὶ αὐτὸς ἐν ἡμῖν θεὸς ἡμῶν, ὅπερ καὶ ἐστὶ καὶ φανήσεται πρὸ προσώπου ἡμῶν, ἐξ ὧν δικαίως ἀγαπῶμεν αὐτόν.

Μὴ πλανᾶσθε, ἀδελφοί μου· οἱ οἰκοφύδοι² βασιλείαν θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν. Εἰ οὖν οἱ κατὰ σάρκα ταῦτα πράσσοντες ἀπέθανον, πόσῳ μᾶλλον, ἐὰν πίσ-

τιν θεοῦ ἐν κακῇ διδασκαλίᾳ φθείρῃ, ὅπερ ἦς Ἰησοῦς Χριστὸς ἐσταυρώθη; Ὁ τοιοῦτος ὑπαρὸς γενόμενος, εἰς τὸ πῦρ τὸ ἄσβεστον χωρήσει, ὁμοίως καὶ ὁ ἀκούων αὐτοῦ.

Διὰ τοῦτο μύρον ἔλαβεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ ὁ κύριος, ἵνα πνέῃ τῇ ἐκκλησίᾳ ἀφθαρσίαν. Μὴ ἀλείψετε δυνωδίαν τῆς διδασκαλίας τοῦ ἄρχοντος τοῦ αἰῶνος τούτου, ἵνα μὴ αἰχμαλωτίσῃ ὑμᾶς ἐκ τοῦ προκειμένου ζῆν. Διὰ τί δὲ οὐ πάντες φρόνιμοι γινόμεθα λαβόντες θεοῦ γινώσκιν, ὃ ἐστὶν Ἰησοῦς Χριστός; Τί μωρῶς ἀπολλόμεθα, ἀγνοοῦντες τὸ χάρισμα, ὃ πέπομφεν ἀληθῶς ὁ κύριος.

Περὶ ἡμῶν τὸ ἐμὸν πνεῦμα τοῦ σταυροῦ, ὃ ἐστὶ σκάνδαλον τοῖς ἀπιστοῦσιν, ἡμῖν δὲ σωτηρία καὶ ζωὴ αἰῶνιος. Ποῦ σοφός; ποῦ συζητητής; ποῦ καύχησις τῶν λεγόμενων συνετῶν; Ὁ γὰρ θεὸς ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς ἐκνομορήθη¹ ὑπὸ Μαρίας κατ' οἰκονομίαν θεοῦ ἐκ σπέρματος μὲν Δαυὶδ, πνεύματος δὲ ἁγίου, ὃς ἐγεννήθη καὶ ἐβαπτίσθη, ἵνα τῷ πάθει τὸ ὕδωρ καθαρίσῃ.

¹ ἡσυχία = τὸ σιωπᾶν — ² kdor hišo pogubi, hišo (= telo) skruni.

¹ je bil spočet.

Καὶ ἔλαθε τὸν ἄρχοντα τοῦ αἰῶνος τοῦ-
του ἡ παρθενία Μαρίας καὶ ὁ τοκετὸς αὐτῆς,
ὁμοίως καὶ ὁ θάνατος τοῦ κυρίου· τρία μυ-
στήρια κρυφῆς,¹ ἅτινα ἐν ἡσυχίᾳ θεοῦ ἐ-
πράχθη. Πῶς οὖν ἐφανερώθη τοῖς αἰῶσιν;
Ἀστὴρ ἐν οὐρανῷ ἔλαμψεν ὑπὲρ πάντας τοὺς
ἀστέρας καὶ τὸ φῶς αὐτοῦ ἀνεκκάλητον ἦν
καὶ ξενισμὸν² παρείχεν ἡ καινότης αὐτοῦ, τὰ
δὲ λοιπὰ πάντα ἄστρα ἅμα ἡλίῳ καὶ σελήνῃ

Velesovo, Kremser-Schmidt: Sv. Štefan.

χορὸς ἐγένετο τῷ ἀστέρι, αὐτὸς δὲ ἦν ὑπερ-
βάλλον τὸ φῶς αὐτοῦ ὑπὲρ πάντα· ταραχῇ
τε ἦν, πόθεν ἡ καινότης ἡ ἀνόμιος αὐτοῖς.
Ὅθεν³ ἐλύετο πᾶσα μαγεία καὶ πᾶς δεσμὸς
ἠφανίζετο κακίας· ἄγνοια καθηρεῖτο, παλαιὰ

βασιλεία διεφθείρετο θεοῦ ἀνθρωπίνως φα-
νερομένον εἰς καινότητα αἰδίου ζωῆς.

Ἐάν με καταξιώσῃ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν
τῇ προσευχῇ ὑμῶν καὶ θέλημα ἡ αὐτοῦ, ἐν
τῷ δευτέρῳ βιβλιδίῳ, ὃ μέλλω γράφειν ὑμῖν,
προσδηλώσω ὑμῖν, ἥς ἡρξάμην οἰκονομίας εἰς
τὸν καινὸν ἄνθρωπον Ἰησοῦν Χριστόν, ἐν
τῇ πίστει αὐτοῦ καὶ ἐν τῇ ἀγάπῃ αὐτοῦ, ἐν
πάθει αὐτοῦ καὶ ἀναστάσει· μάλιστα ἐάν ὁ
κύριός μοι ἀποκαλύψῃ, ὅτι οἱ καὶ ἄνδρα κοι-
νῇ πάντες ἐν χάριτι ἐξ ὀνόματος συνέρχεσθε
ἐν μιᾷ πίστει καὶ ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ, τῷ κατὰ
σαῖρα ἐκ γένους Δαβὶδ, τῷ υἱῷ ἀνθρώπου καὶ
υἱῷ θεοῦ, εἰς τὸ ὑπακούειν ὑμᾶς τῷ ἐπισκό-
πῳ καὶ τῷ πρεσβυτερίῳ ἀπερισπαστῶ διανοίᾳ,
ἕνα ἄρτον κλῶντες, ὃς ἐστὶ φάρμακον ἀθα-
νασίας, ἀντίδοτος¹ τοῦ μὴ ἀποθανεῖν ἀλλὰ
ζῆν ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ διὰ παντός.

Ἀντίψυχον² ὑμῶν ἐγὼ καὶ ὧν ἐπέμψατε
εἰς θεοῦ τιμὴν εἰς Σμύρναν, ὅθεν καὶ γράφω
ὑμῖν, εὐχαριστῶν τῷ κυρίῳ, ἀγαπῶν Πολύ-
καρπον ὡς καὶ ὑμᾶς. Μνημονεύετε μου ὡς
καὶ ὑμῶν Ἰησοῦς Χριστός. Προσεύχεσθε ὑπὲρ
τῆς ἐκκλησίας τῆς ἐν Συρίᾳ, ὅθεν δεδεμένος
εἰς Ῥώμην ἀπάγομαι, ἔσχατος ὢν τῶν ἐκεῖ
πιστῶν, ὥσπερ ἡξιώθην εἰς τιμὴν θεοῦ εὐρε-
θῆναι. Ἐρρωσθε ἐν θεῷ πατρὶ καὶ ἐν Ἰησοῦ
Χριστῷ, τῇ κοινῇ ἐλπίδι ἡμῶν.

Pismo do Efežanov.

(Dalje.)

»Nihče naj vas torej ne vara, kakor se
tudi ne daste varati, ker ste popolnoma
božja last; kadar ni namreč med vami ni-
kakega razpora, ki bi vas mogel mučiti,
živite, kot je Bogu všeč. Kdor živi po
mesu,³ ne more izvrševati duhovnih del,
in mesenih del ne, kdor živi po duhu,
kakor tudi vera ne del, ki so svojstvena
neveri, in nevera ne del, ki so svojstvena
veri. A pri vas so duhovna tudi ta dela,
ki jih izvršujete po mesu; v Jezusu Kri-
stusu namreč vse delate.

¹ dan kot sredstvo proti čemu — ² ἀντίψυχον
ὑμῶν ἐγὼ εἰμι = dam svoje življenje za vas.

³ Rim. VIII, 5: Zakaj kateri so po mesu, mi-
slijo, kar je po mesu; kateri so pa po duhu, mi-
slijo, kar je po duhu.

¹ κρυφῆς — v slov. adiect. attrib. k μυστήρια —
² ξενισμὸν = τὸ ξενίζον, glej slovar ξενίζω 2. a) —

³ ὅθεν gl. slovar 2.

Spoznal sem pa nekatere med potjo, ki so prišli od tam¹ in so imeli slab nauk; a niste jim dovolili, da bi razsejali to seme med vas, ampak ste zamašili ušesa, da ne bi sprejeli, kar so oni sejali, ker ste kamni Očetovega svetišča, pripravljeni za zidanje² Boga Očeta, dvigani v višave po orodju Jezusa Kristusa, to je po križu, uporabljajoč kot vrv Sv. Duha.³ Vera vaša vas vodi kvišku, ljubezen je pa pot, ki vas pelje k Bogu. Vsi ste torej tudi sopotniki, ki nosite Boga, nosite tempelj, nosite Kristusa, nosite sveto, v vsem okrašeni po zapovedih Jezusa Kristusa. Zato sem se tudi vzradostil, da sem dosegel to čast, da se z vami potom tega pisma razgovorim in se z vami vred veselim, da tako, kot zahteva drugo⁴ življenje, ničesar ne ljubite kot samo Boga.

Tudi za vse druge⁵ ljudi neprestano molite⁶ — upanje je namreč v njih, da se spreobrnejo — da pridejo k Bogu. Dovolite jim torej, da se nauče vsaj iz vaših del. Ako se jeze, bodite krotki, ako bahato govore, bodite ponižni, ako zmerjajo, molite, ako zabredejo, bodite trdni v veri,⁷ ako so divji, bodite tihi! Ne da

bi si prizadevali, da bi jih posnemali! Bratje njihovi bodimo, kot se spodobi, posnemajmo pa skrbno Gospoda — kdo je pretrpel več krivic, kdo izgubil več imetja, kdo prestal več zasramovanja? — da ne bo med vami plevel hudobnega duha, ampak da ostanete v vsej čistosti in skromnosti v Jezusu Kristusu po mesu in duhu.

Poslednji časi¹ so; kaj nam torej

Velesovo, Kremser-Schmidt: Sv. Dominik.

ostane? Bojmo in tresimo se pred božjo potrpežljivostjo, da nam ne bo v pogubljenje. Vzbojmo se namreč prihodnje jeze ali pa vzljubimo sedanjo milost, eno ali drugo, samo da dosežemo v Kristusu Jezusu resnično življenje! Brez Njega naj vam nič ne ugaja, v katerem nosim jaz

¹ I. Jan. II, 18: Otročiči, poslednja ura je.

¹ Ignacij je srečal med potjo — mogoče v Filadelfiji — neke krive učitelje, ki so prišli iz Efeza (ἐφεζῶν), kjer pa niso dobili poslušnih ušes za krive nauke. Zato jih je po pravici pohvalil njihov škof Onesimos pri Ignaciju, da ne biva med njimi nobena kriva vera in da sploh nikogar ne poslušajo kakor Jezusa Kristusa, ki govori v resnici.

² Efež. II, 20—22: Poglavitni vogelni kamen je sam Kristus Jezus, na katerem je vse zidovje sestavljeno in raste v sveti tempelj v Gospodu, v katerega ste tudi vi vzdani v prebivališče božje v duhu. — I. Kor. III, 9: Božja njiva, božje zidanje ste vi.

³ Z Očetom se združimo po milosti, ki nam jih je zaslužil Kristus s svojo smrtjo na križu, deli nam jih pa Sv. Duh.

⁴ T. j. krščansko, duhovno, ne pogansko, posvetno.

⁵ T. j. nevernike in grešnike.

⁶ Tesal. V, 17: Neprenehoma molite! Prim. Kol. IV, 2. Luk. XVIII, 1.

⁷ Kol. I, 23: Ako le ostanete trdni v veri in stanovitni in nepremakljivi v upanju evangelija! — Rom. IV, 20. I. Kor. XVI, 13.

vezi, te duhovne bisere, v katerih bi želel vstati po vaši molitvi, katere bi želel biti vedno deležen, da dosežem dediščino efeških kristjanov, ki so se tudi z apostoli vsekdar strinjali v moči Jezusa Kristusa.

Vem, kdo sem in komu pišem; jaz obsojen, vi ste dosegli milost; jaz v nevarnosti, vi trdni.¹ Vi ste prehod² za one, ki gredo mučeniško pot k Bogu. Vam je razodel svoje skrivnosti³ Pavel, ki je svet, ki je mučenec, ki je blagrovanja najbolj vreden, pod katerega nogami bi jaz hotel biti, kadar pridem k Bogu, ki se vas v vsakem⁴ pismu spominja v Kristusu Jezusu.

Prizadevajte si torej, da se v obil-

¹ I. Kor. IV, 10: Mi smo neumni zavoljo Kristusa, vi pa modri v Kristusu; mi slabi, vi pa trdni; vi častiti, mi zaničevani.

² Efezus je neka postaja za one, ki potujejo iz Orienta v Rim v mučeniško smrt (n. pr. Pavel, Dj. ap. XX, 16). Tukaj dobe dušnega okrepčila za nadaljnjo pot. Razumeti je pa to tako, da nista bila niti Pavel niti Ignacij v mestu Efezu, ampak samo poslanci so ju prišli pozdravit, ko sta mimo šla.

³ Pavel jim je razodel skrivnosti krščanskih resnic. Prim. Efež. I, 9; III, 3: Po razodenju mi je postala znana skrivnost, kakor morete, ko berete, razumeti moje spoznanje v skrivnosti Kristusovi.

⁴ Nekateri razlagalci menijo, da misli tukaj Ignacij na Pavlovo pismo do Efežanov in predstavijo *ἐν πάσῃ ἐπιστολῇ* z »v celem pismu«. Toda take slovnične napake ne moremo pripisovati Ignaciju, ampak reči moramo, da malo pretirava, če pravi »v vsakem pismu«, dasi govori o njih na več mestih: I. Kor. XVI, 8; II. Tim. I, 16–18; IV. 19–20 (Onesiforos in Trofimos sta bila Efežana.)

nejšem številu¹ shajate k evharistiji in češčenju Boga. Kadar se namreč zberete v obilnem številu k skupni službi božji, se uničujejo moči satanove in se ruši njegov pogubni vpliv v edinosti vaše vere. Nič ni boljše kot mir, v katerem se zatira vsak boj nebeških in zemskih duhov.

Vse to vam je znano, ako imate v polni meri v Jezusa Kristusa vero in ljubezen, ki sta začetek življenja in konec: začetek vera,² konec pa ljubezen.³ Oboje v enoto združeno je Bog,⁴ vse drugo pa, kar spada h kreposti, sledi iz njiju. Nihče, kdor javno prizna vero, ne greši, in kdor ima ljubezen, ne sovraži. Drevo se spozna po svojem sadu,⁵ tako se bodo pokazali tudi oni, ki javno priznajo, da so kristjani, po svojih delih. Zdaj se namreč ne vpraša, če kdo javno prizna vero, ampak če se kdo pokaže takega do konca v moči vere.⁶

— Mlakar Jožef,
šestošolec v Št. Vidu.

¹ Ignacij jim ne pravi, da se naj zbirajo pogostejše (πικνότερον), ampak v obilnejšem številu, ker tako prihajajo pogosto k službi božji, kar sam prizna: *ἕκταν πικνὸς ἐπὶ τὸ αὐτὸ γίνεσθαι*.

² Rim. I, 17: Pravičnost božja se v njem razodeva iz vere v vero, kakor je pisano: Pravični pa iz vere živijo.

³ I. Tim. I, 5: Konec zapovedi pa je ljubezen iz čistega srca, dobre vesti in nehinavske vere.

⁴ Kdor ima vero in ljubezen, ima Boga.

⁵ Mt. XII, 33: Ali recite: Drevo je dobro in njegov sad dober, ali recite: Drevo je slabo in njegov sad je slab; kajti po sadu se drevo spozna.

⁶ Jak. II, 26: Kakor je namreč telo brez duše mrtvo, tako je tudi vera brez del mrtva. — Gal. V, 5.

DR. IVAN SVETINA: UVOD V DIFERENCIALNI IN INTEGRALNI RAČUN.

(Dalje.)

2. Drugi, tretji, ali višji diferencialni kvocient. Ker je izvod xove funkcije navadno zopet xova funkcija, lahko to funkcijo vdručič, vtretjič itd. diferenciramo, in te diferencialne kvociente imenujemo drugi, tretji, ali višji diferencialni kvocient ali drugi, tretji, višji izvod funkcije in jih zaznamujemo z

$$\frac{d^2y}{dx^2}, \frac{d^3y}{dx^3} \dots \frac{d^ny}{dx^n}, \text{ ali } z f''(x), f'''(x) \dots f^n(x).$$

$$\text{N. pr.: } y = f(x) = 5x^4 - 3x^3 + x^2 - 2x + 3$$

$$\frac{dy}{dx} = f'(x) = 20x^3 - 9x^2 + 2x - 2$$

$$\frac{d^2y}{dx^2} = f''(x) = 60x^2 - 18x + 2$$

$$\frac{d^3y}{dx^3} = f'''(x) = 120x - 18$$

$$\frac{d^4y}{dx^4} = f^{IV}(x) = 120$$

$$\frac{d^5y}{dx^5} = f^V(x) = 0$$

3. Taylorova vrsta. Ako v funkciji $y = f(x)$ argument x povečamo za malo količino h , dobimo $f(x+h)$. To funkcijo lahko razvijemo v vrsto, urejeno po rastočih potencah količine h :

$$f(x+h) = A_0 + A_1 h + A_2 h^2 + A_3 h^3 + A_4 h^4 + \dots$$

Ako je h dosti majhna količina, je vrsta konvergentna, t. j. njena vsota je končna, tudi če je število členov neskončno. Koeficientov A_0, A_1 itd. sedaj še ne poznamo, lahko jih pa določimo, ako v funkciji smatramo h za izpremenljivo količino in funkcijo večkrat diferenciramo:

$$f'(x+h) = A_1 + 2A_2 h + 3A_3 h^2 + 4A_4 h^3 + \dots$$

$$f''(x+h) = 2A_2 + 2 \cdot 3A_3 h + 3 \cdot 4A_4 h^2 + \dots$$

$$f'''(x+h) = 1 \cdot 2 \cdot 3 \cdot A_3 + 2 \cdot 3 \cdot 4A_4 h + \dots$$

Ako postavimo $h = 0$, dobimo:

$$\left. \begin{array}{l} f(x) = A_0 \\ f'(x) = A_1 \\ f''(x) = 1 \cdot 2 A_2 \\ f'''(x) = 1 \cdot 2 \cdot 3 A_3 \end{array} \right\} \begin{array}{l} A_0 = f(x); \quad A_1 = f'(x); \quad A_2 = \frac{f''(x)}{2!}; \quad A_3 = \frac{f'''(x)}{3!} \\ \text{Ako te koeficiente vstavimo, dobimo:} \end{array}$$

$$\text{Taylorovo vrsto: } f(x+h) = f(x) + f'(x)h + \frac{f''(x)}{2!}h^2 + \frac{f'''(x)}{3!}h^3 + \dots$$

4. Naloge. Diferenciraj sledeče funkcije:

$$a) y = ax^2 + bx + c; \quad b) y = ax + \frac{b}{x}; \quad c) y = (a + bx)(c - dx)$$

$$d) y = a \sin x + b \cos x + c; \quad e) x^2 + y^2 = r^2; \quad f) y^2 = 2px$$

$$g) y = 2px + \frac{p^2}{a}x^2; \quad h) y = \sqrt[3]{x^3}; \quad i) y = \sin 2x$$

$$k) (x-p)^2 + (y-q)^2 = r^2; \quad l) y = \sin x \cos x; \quad m) y = x^2 \sin x.$$

VIII.

Uporaba diferencialnega kvocienta.

A. Analitična geometrija.

1. Dokaz, da je vsaka enačba prve stopnje med dvema neznankama enačba premice.

$$\begin{aligned} ax + by &= c \\ a dx + b dy &= 0 \\ \frac{dy}{dx} &= -\frac{a}{b} \end{aligned}$$

$\frac{dy}{dx}$ pomeni smerni koeficient ali naklon črte, katera je geometrijski izraz funkcije.

(III. 2.) Ker je v našem slučaju naklon neodvisen od x , je za vse točke enak. Črta, katera ima v vseh točkah enak naklon ali isto smer, je premica.

2. Tangente in normale za krog, elipso, hiperbolo in parabolo.

Ako je dana poljubna krivulja z enačbo $y = f(x)$, najdemo enačbo tangente na krivuljo v dani krivuljni točki $M_1(x_1, y_1)$ takole:

Tangenta je premica, ki gre skozi točko $M_1(x_1, y_1)$ in katere smerni koeficient je $\frac{dy}{dx} = f'(x)$; torej je: Enačba tangente: $y - y_1 = \frac{dy_1}{dx_1}(x - x_1)$;

$$\text{Enačba normale: } y - y_1 = -\frac{dx_1}{dy_1}(x - x_1).$$

$\frac{dy}{dx}$ se določi z diferenciranjem enačbe dotične krivulje; v diferencialnem kvocientu se postavi za x, y vrednost x_1, y_1 .

a) Krog. Če je koordinatni začetek v krogovem središču, se glasi enačba kroga: $x^2 + y^2 = r^2$. Če to funkcijo diferenciramo, dobimo: $2x dx + 2y dy = 0$.

$$\text{Iz tega sledi: } \frac{dy}{dx} = -\frac{x}{y}.$$

$$\text{Enačba tangente v točki } M_1(x_1, y_1): y - y_1 = -\frac{x_1}{y_1}(x - x_1).$$

$$\text{" normale " " " " } y - y_1 = \frac{y_1}{x_1}(x - x_1).$$

Če v enačbi tangente odpravimo ulomek, dobimo za tangento še enostavnejšo obliko: $xx_1 + yy_1 = r^2$.

Če koordinatni začetek ni v krogovem središču, ampak ima krogovo središče koordinati p, q , se glasi krogova enačba:

$$(x - p)^2 + (y - q)^2 = r^2$$

$$2(x - p) dx + 2(y - q) dy = 0$$

$$\frac{dy}{dx} = -\frac{x - p}{y - q}$$

$$\text{Enačba krogove tangente: } y - y_1 = -\frac{x_1 - p}{y_1 - q}(x - x_1);$$

$$\text{" " normale: } y - y_1 = \frac{y_1 - q}{x_1 - p}(x - x_1).$$

b) Elipsa.

$$\text{Enačba elipse: } b^2x^2 + a^2y^2 = a^2b^2$$

$$2b^2xdx + 2a^2ydy = 0$$

$$\frac{dy}{dx} = -\frac{b^2x}{a^2y}$$

$$\text{Enačba tangente: } y - y_1 = -\frac{b^2x_1}{a^2y_1}(x - x_1), \text{ ali: } b^2xx_1 + a^2yy_1 = a^2b^2;$$

$$\text{„ normale: } y - y_1 = \frac{a^2y_1}{b^2x_1}(x - x_1).$$

c) Hiperbola.

$$\text{Enačba hiperbole: } b^2x^2 - a^2y^2 = a^2b^2.$$

$$\text{„ tangente: } y - y_1 = \frac{b^2x_1}{a^2y_1}(x - x_1), \text{ ali: } b^2xx_1 - a^2yy_1 = a^2b^2;$$

$$\text{„ normale: } y - y_1 = -\frac{a^2y_1}{b^2x_1}(x - x_1).$$

d) Parabola.

$$\text{Enačba parabole: } y^2 = 2px$$

$$2ydy = 2pdx$$

$$\frac{dy}{dx} = \frac{p}{y}$$

$$\text{Enačba tangente: } y - y_1 = \frac{p}{y_1}(x - x_1), \text{ ali: } yy_1 = p(x + x_1);$$

$$\text{„ normale: } y - y_1 = -\frac{y_1}{p}(x - x_1).$$

(Dalje.)

DROBIŽ.

Dne 9. junija t. l. je zaspal v Gospodu mladi kadet Franc Zavašnik. Tihemu in skromnemu mladeniču naj bo posvečenih teh malo vrstic.

Dijak je bil pokojni kadet, preden je oblekel vojaško suknjo. Posebno nadarjen ni bil, a bil je priden. In pridnost, združena s ponižno molitvijo, mu je pripomogla, da je srečno prišel do mature. Priden je bil kakor mravlja. Skoro ves šole prosti čas se je učil, komaj si je privoščil za zdravje potrebnega počitka. Po končanem šolskem letu je pa zopet cele počitnice delal. Najbolj lepi dnevi med počitnicami so pa bili tisti dnevi, ki jih je preživel v zavodu sv. Stanislava, pri upravnistvu »Mentorja«. Tedaj so se mu ohladile žuljave roke in se odpočila od napornega dela trudna pleča. Ko je spoznal, kako lepo življenje je mogoče živeti v zavodu, se je vzbudila v njegovi duši tiha želja: »O, ko bi tudi jaz mogel biti gojenec zavoda sv. Stanislava! Koliko bolj srečen bi bil

jaz v zavodu, kakor sem zunaj v Ljubljani v sredi izprijenega sveta!« Ali, ni mu bila dana ta sreča, bilo je že prepozno. Ni bilo veliko dni, ko je pomagal pri »Mentorju«, a spominjal se jih je z največjim veseljem.

Bil pa ni samo priden, ampak tudi dober mladenič. Živel je lepo, krepotno. V zakramentu sv. pokore in v sv. obhajilu je zajemal moči, da se je mogel vztrajno ustavljati zapeljivosti sveta in ohraniti srce čisto greha. Odlikoval se je tudi v pristrčni ljubezni do svojih starišev in bratov. Tako rad in vesel ni bil nikjer kakor pri svojih dragih na ljubem očetovem domu.

Spomladi leta 1915. je pa moral v vojaško službo. Težko se je poslovil od doma, a vdal se je v božjo voljo. Deset mesecev je preživel v bojni črti, v strelskih jarkih, vedno pripravljen na smrt. Dne 30. maja ga je zadela v glavo sovražna krogla. Predrla mu je čelo in se zarila v možgane. Smrt je bila neizogibna. Hitro so

ga z bojišča prepeljali v bolnišnico v Trident. Bog mu je podelil to milost, da je pred smrtjo z veliko pobožnostjo prejel vse sv. zakramente za umirajoče. Dne 9. junija je pa, star 20 let, mirno umrl in njegova duša je šla v veselje svojega Gospoda, kateremu je celo življenje zvesto služil v neprestanem delu in z lepim življenjem.

Čas velikih političnih in verskih dogodkov je čas velikih prerokovanj. V dokaz temu navaja p. Poulain v svojem delu »Des grâces d'oraison« (v nemšk. prevodu Herdersche Verlagsbuchhandlung 1909, II. del, str. 70—72) sledeča dejstva: V 12. stoletju je pisal sv. Bernard, da se o koncu sveta in o nesrečah, ki imajo zadeti katoliško Cerkev, toliko govori, da človeku naravnost preseda. — Ko se je izvrševal proti koncu 14. stoletja velik odpad od svete Cerkve, je bilo število krivih prerokov in vpliv njihovih prerokovanj na ljudstva tolik, kot še nikdar poprej. — Celo v pridigah in ob slovesnih prilikah so se sklicevali govorniki na prerokbe prešlih dni. Cerkveni pisatelj Gerson, ki se je udeležil cerkvenega zbora v Konštanci, kjer je bil poravnana veliki verski spor, piše, da je število oseb, ki si lastijo preroškega duha, neverjetno veliko. — V 16. stoletju so postali krivi preroki osobito za Italijo javna nadloga. Središče vsem je bil Savonarola. Najrazličnejši puščavniki in verski bratje so hoteli s prižnic in kar na javnih krajih razlagati skrivno razodenje sv. Janeza Krstnika. Napovedovali so upore, krvave revolucije in konec sveta. Ni čuda, če je na lateranskem cerkvenem zboru leta 1516. papež Leon X. s posebnim odlokom javno nastopil proti krivim prerokom. — Tudi ob izbruhu francoske revolucije se je pojavilo veliko prerokov. Najznamenitejši med njimi je bil Cazotte. Seveda so preroki opisovali natančno pretekle dogodke, temne pa so bile njih misli o bližnji bodočnosti. Pa tudi 19. stoletje ni bilo brez prerokovanj in tudi 20. stoletje jih je polno. Ko so n. pr. leta 1901. na Francoskem jeli podrobneje obravnavati proticerkvene postavbe, tedaj so šle nekatere prerokinje naravnost v Rim, da razodenejo svoje skrivnosti sv. očetu. In gotovo se je morala čuditi ena izmed njih, ko je, prišedši v Rim, že našla ondi devet drugih z istim namenom. Pač jih je nekaj časa poslušal neki kardinal; da bi pa videle sv. očeta, jim ni bilo usojeno. Podobno dobiva neki francoski velikaš, ki se poteguje za kraljevi prestol, neprestano pisma raznih prerokinj, ki mu razkrivajo upa polno bodočnost pod varstvom božjim. Tako je pisal omenjeni pater pred leti. Če pa je temu tako, kaj naj rečemo o prerokovanjih sedanjih dni? Ali

je mogoče, da bi tako izredni dogodki, kot jih doživljamo v svetovni vojski, ne obudili po mestu in deželi na stotine prerokov in prerokinj? Ali je čudno, če se pojavlja toliko sanjarij, ki jih predstavljajo razglednice in jih poročajo časopisi, ki jih napovedujejo pesniki in pisatelji, ki krožijo po raznih lističih in se pripisujejo pobožnim osebam in svetim krajem? Primerjaj v tem oziru: Die Prophezeiungen zum Weltkrieg 1914—1915. (Dargestellt von Prof. Dr. Friedrich Burbonsen. Bachem-Köln. 1915.) J. F.

Kako so za ranjence skrbeli Grki in Rimljani. Homer v trojanskih bojih zelo malo go-

Grob kadeta Fr. Kastelca, gojenca zavoda sv. Stanislava.

vori o ranjencih. Bojno polje pokrivajo le mrtvi; če je kdo ranjen, je do smrti, ali pa le lahko. Za dolgotrajno bolehanje Homerjevi junaki nimajo smisla. Če je kdo lahko ranjen, ga obveže zdravnik kar na bojišču, če pa težje, ga na vozu odpeljejo v negovanje izučeni žene, ki jim nudijo uspavalne pijače. A zgodi se lahko, da je tudi zdravnik ranjen, kakor Machaon, Asklepijev sin, ki ga potem Nestor odvede v šotor, kjer jima spretna Hekamede s Teneda pripravi zmes iz bele ječmenove kaše, kozjega sira in pramnejskega vina (κνυσών), Δ 618—41. Hektorja Apolon sam čudežno ozdravi. Sicer pa Homer davno pred

Kneippom priporoča zdravljenje z vodo, celo v vojski, češ, da se je Hektor pri potoku Ksanthos zavedel in kri izbruhnil, takoj ko so ga z vodo oblili Ξ 433—40. Še večjo moč pa da ima morska voda, v kateri se gotovo ne prehladiš K 575. — Pri Rimljanih srečamo vojaškega zdravnika že v punskih vojskah (v bitki pri Trasimenskem jezeru), in Livij na več mestih govori o zdravljenju ranjenih, a organizacije same ni popisal. Vibius Pausa, Cato mlajši in bržkone tudi drugi rimski generali so jemali na svoje pohode grške zdravnike. Tiberij je na svoj ilirski pohod vzel veliko zdravnikov seboj za svojo armado. Galén govori o vojaških zdravnikih, ki so spremljali Marka Antonina v germanskih vojskah, in omenja na drugem mestu imenitnega štabnega zdravnika Antigona. Vojno zdravstvo je določeneje uredil pravzaprav šele Cezar. Še ko je hrumele boje, so preiskali nalašč zato odposlani vojaki bojno polje pod vodstvom taborskega prefekta in so pobrali vse ranjence. Če se je bilo treba hitro umakniti, so pustili ranjene v varstvu odtonitih prebivalcev, predvsem matron mest, skozi katera so korakali. Po končani vojski so strežnike in strežnice nagradili. Le-ti so morali s svojim življenjem jamčiti za življenje ranjenih vojakov, v kolikor se je moglo ohraniti. Ob času Trajana in najbrž že prej je obstajala redna organizacija zdravnikov. V Rimu nastanjene čete, Vigiles in Cohortes urbanae, so imele po štiri zdravnike določene za vsako kohorto, legije pa so imele takozvane medic legionum. Pa se ne vé, koliko. Čete zaveznikov so imele, kakor izpričujejo napisi, tudi svoje zdravnike, takozvane medic ordinarii, kakor so jih imeli tudi mornarji. Vojaške bolnice (valetudinaria), ki so jim bili prideleni posebni zdravniki, popisuje Hyginus v svojem spisu »De munitiombus castrorum«. Vsi vojaški zdravniki so bili rimski državljani brez državljanskih dolžnosti; imeli pa so le šaržo podčastnika (principalis). Izjemno so dobili tudi dvojno plačo. Poleg doktorjev so se nahajali v armadi tudi redni živinozdravniki, ki so zdravili živino v posebnih bolnicah. Zdi se, da je bila očesna kirurgija najvažnejši del vojnega zdravilstva, to pa zato, ker so našli vse polno pečatov rimskih očesnih zdravnikov na posodicah za mazila na Francoskem, Angleškem in Nemškem, ne pa v Italiji (torej le na mestu taborišč). J. Š.

Zanimive sanje. Naravoslovec profesor Dennert je navedel v knjižici: »Gibt es ein Leben nach dem Tode?« (Godesberg 1915) nekaj slučajev zelo zanimivih sanj. Neki učenjak v Dijonu si je na vso moč prizadeval, da bi razbral smisel grškega verza. Pa zastonj:

od utrujenosti je globoko zaspal. V sanjah se je naenkrat znašel v Stockholmu v kraljičini knjižnici. Stal je pred predalom grških komentarjev. Odprl je majhen zvezek in našel v njem deset do dvanaest stihov, ki so mu vso težkočo pojasnili. Od veselja se je zbudil, zapisal, kar je bil čital in takoj pismeno poprosil prijatelja Chameta, poslanika v Stockholmu, naj povpraša tamkajšnjega filozofa Descartesa, ali je res taka knjižica v biblioteki v določenem predalu. Pismu je priložil prepis v spanju čitanih stihov. Descartes je našel vse tako, kakor se je glasilo vprašanje, in je menil, da bi ne bil mogel nihče natančneje določiti nahajališča dotične knjige, tudi če bi bil že dvajset let zahajal v knjižnico.

Neka kmetica je v mrzličnih sanjah govorila v tujih jezikih, tako da so sorodniki mislili, da je obsedena. Zdravnik pa je spoznal, da govori grško in hebrejsko. Pozneje so dognali, da je kot deklica služila pri starem župniku, ki je mnogo čital iz grških in hebrejskih knjig, in sicer glasno ter hodeč po hodniku gor in dol. Zdravnik je poiskal dotične knjige in našel v njih mesta, ki jih je neuka žena ponavljala v omotičnih sanjah.

Podoben slučaj je zapisal živčni zdravnik dr. Lehmann. Neka danska deklica je v histričnem stanju prednašala dolge švedske pridige s slabo izgovarjavo. Švedskega se ni bila nikdar učila, pač pa je bila deset let poprej v službi pri danskem župniku, ki se je učil švedskega jezika in v ta namen čital švedske pridige, pa seveda še tudi ni znal dobro izgovarjati.

Stutzer pripoveduje v svojem delu »In Deutschland und Brasilien« (1913) sledeče: »Moj mati, jekleno zdrava žena in še nikdar živčnobolna, se prebudi nekega večera s strašnim krikom in se ne more pomiriti. Na očetovo vprašanje, kaj da je, pravi: »Pravkar sem videla, kako je naš Oton padel s konja v prepad.« (Moj brat je bil takrat že štiri leta v Braziliji.) Oče je bil v takih stvareh zelo trezen, zato je menil, da so to nespametne sanje, vendar je tiho pogledal na uro. Bilo je ravno enajst ponoči. Dogodek z dnevom (21. maja 1859) in uro je zapisal v svoj koledar. Čez tri mesece je brat pisal, da se sicer počuti zelo dobro, pa da se mu je nekaj prav nevarnega pripetilo: »21. majnika sem se napotil s spremljevalci na visoko planoto Curytibanos, da bi nakupili nekaj konj. Jezdili smo na visoko obrežno pogorje. Ozka pešpot je komaj zadostovala za eno živinčo. Na višino, ki so jo nosile strme skale, smo hoteli priti še pred popolno temo. Bilo je ravno sedem, ko se je moj osel spoteknil ob kamen. Jaz sem padel

iz sedla čez skalo v prepad in bi bil gotovo izgubljen, če bi me ne bil ujel štor, ki je stal na poti.« Časovna razlika med Brazilijo in Nemško znaša štiri ure, torej 11. ura = 7. ura.

O Händlu, Tartiniju in drugih skladateljih je znano, da so večkrat rešili težke naloge ravno v sanjah. Isto pripoveduje o sebi Condillac. Da se v sanjah zelo lahko govori v tujem jeziku, ki se ga šele učimo, je pa itak

† Kadet Fr. Zavašnik.

znano. Dr. Dennert pravi, da taki pojavi prihajajo odtod, ker se v spanju duh otrese sodelovanja možganov, na katere je sicer v čuječem stanju vedno navezan. Tako se duh (duša) pokaže v samolastni moči, v originalnih mislih, silnem spominu, brezovirni volji, preziranju prostora in časa. Ta misel ni neutemeljena, vendar dušeslovje dosedaj še ni dokazalo, ali se more duh že za časa svojega zemskega bivanja tako osamosvojiti od telesa ali ne.

J. Š.

Ničemurnost in čudaštvo genialnih mož.

Veliki možje so večkrat tudi čudni posebneži, pojav, ki se neredko stopnjuje do bolehnosti. O pesnikih sploh pravi Heine, največji nemški lirik: »Človek je najbolj ničemuren izmed vseh živali (!), pesnik je pa najbolj ničemuren izmed vseh ljudi.« Heine je govoril iz lastne izkušnje, kajti na drugem mestu je zapisal: »Ne pozabite, da sem pesnik in da zato mislim, da je treba vse drugo odložiti in čitati moja dela.« Ko je bil Cagnoli objavil spis o akvilejskem pomoru, se je tako visoko cenil, da se je razsrdil, če je le količkaj izobražen mož šel mimo njega, da ga ni pozdravil. »Kako?« je vprašal v takem slučaju, »Vi ne poznate Cagnolija?« Ko je Julij Cezar stopil v družbo pesnikov, Lucij ni vstal, ker je bil prepričan, da je sam večji pesnik. Ko je bil Karel V. Ariosta okrasil

z lovorovim vencem, je presrečni pesnik kakor obseden dirjal po vseh mestnih cestah. Philelphus je samozavestno trdil, da niti v starodavnosti ni bilo moža, ki bi bil natančneje poznal latinski jezik nego on sam. Slavni kirurg Porta ni dovolil, da bi se na milanski visoki šoli (Istituto Lombardo) čitalo kako medicinsko delo, ne da bi ga bil poprej skrajno zaničljivo ocenil. Schopenhauer se je tako ujezil, če je kdo pisal njegovo ime z dvojnim p, da mu ni hotel poravnati računa, če mu je bil kaj dolžan. Ko je Barthez opazil, da se na naslovni strani njegovega »Le Génie« naglas na e ni popolnoma posrečil, je bila njegova bolečina tako velika, da ni mogel spati. Whyston je izjavil, da bi si ne upal objaviti spisa, ki bi ovrigel Newtonovo časoslovje; »kajti učejak bi bil zmožen umoriti me«. Ko se je Malherbe že boril s smrtjo, se vendar ni mogel premagati, da ne bi očital svojemu služabniku, kako neslovnično da govori. Svojega spovednika ni hotel poslušati, ker je govoril v pre slabem slogu. Slovníčar Bahours je pa zapustil solzno dolino, v kateri si je moral zaslužiti nebesa, z besedami: »Lahko se reče: je v a i s, ali je v a mourir (umreti); oboje je slovniško pravilno«. Santenis je zblaznel od veselja, ker je našel epitheton, ki ga je bil dolgo zastonj iskal. Matematik Poisson je pa z resnim obrazom trdil, da nam je življenje zato dano, da ga posvetimo matematiki. D'Alembert in Menage, ki sta prestala ali videla nečloveške

Srečko Kristan.

operacije, ne da bi z očmi trenila, sta se razlila v solze pri najmilejšem udarcu kritike. Ko so Sebuju, arabskemu slovničarju, povedali, da je kalif Arun-el-Rašid v nekem slovniškem vprašanju drugačnega mnenja, kakor on, je bila njegova boleost tako velika, da je umrl. Boileau in Chateaubriand sta bila že nesrečna,

če je kdo hvalil njih čevljarja. Linné, čeprav že 60 let star in po mrtvoudu bolan na možganih, se je vselej zbudil iz omotičnega spanja, če so ga prinesli v bližino ljubljene herbarija. Matematik Lamy je ležal v nezavesti kakor mrtev. Vse so že poizkusili, da bi ga osvetlili, pa zastonj. Kar pride zdravniku originalna misel: nesvestnemu stavi vprašanje, koliko dá število 12, dvignjeno na drugo potenco. »Stoštiriinštirideset«, se je glasil takojšnji odgovor učenjaka, ki se je prebudil iz bolestnega stanja. Čudaštvo genialnih mož se posebno kaže v neverjetni pozabljivosti. O Newtonu pripovedujejo, da si je hotel nekoč popraviti ogorke v svoji pipi s prstom svoje vnukinje. Če je šel iz sobe po kak predmet, se je z gotovostjo lahko reklo, da bo prišel prazen nazaj. Tucherell je nekdanj za dlje časa pozabil, kako se piše. Beethoven in Newton sta se tako poglobila v svoje delo, da sta oštevala služabnika, ki jima je prinesel obed, češ, da sta ravnokar jedla. Gioja je v ognju navdušenja napisal celo poglavje na mizo namesto na papir. Diderot je večkrat najel kočijaža, pa je takoj pozabil, tako da ga je neredko moral plačati za cele dni, ne da bi se bil kdaj peljal. Pogosto je pozabil uro, dan in mesec, da, celo osebe, s katerimi je govoril, tako da je vpričo drugih sam s seboj govoril. Clarck se je pri čitanju zgodovine tako zamislil, da je bil večkrat prepričan, da je sam delujoča oseba, ali vsaj osebno navzoč. (C. Lombroso, Genio e follia.) J. Š.

Koliko je stal panamski kanal? Kakor poroča »Zentralblatt der Bauverwaltung«, znašajo stroški za panamski kanal 1575 milijonov mark. V to vsoto je všteto onih 158 milijonov mark, ki jih je dobila francoska panamska družba za odstop svojih pravic, ne pa 700 do 800 milijonov mark, katere so francoski podjetniki pri stavbi izgubili. Za vzdrževanje in obrat se rabi letno okrog 23 milijonov mark, od katerih dobiva republika Panama vsako leto 1.050.000 mark za odstop zemljišča.

Srečko Kristan, gojenec c. kr. učiteljskega v Ljubljani, nam predstavlja slovenskega pro-

stovoljnega strelca. Ko je naši domovini grozila nevarnost od strani verolomnega Italijana, se je med mnogimi drugimi zglašil za prostovoljnega strelca tudi naš Srečko, sin Franca Kristana, deželnega nadoficiala v Ljubljani, ki se nahaja sedaj kot računski podčastnik I. razreda tudi v vojni službi. — Mladi Srečko je bil zaprisežen 9. maja 1915 v Zvezdi, nato je bil 20. maja poklican v službo in povišan za korporala. Vestno je služil domovini do 5. oktobra 1915, na kar je bil po odloku c. in kr. vojnega ministrstva vojaške službe oproščen in je nadaljeval svoje študije na ljubljanskem učiteljskem.

Kremser-Schmidtove oltarne slike v Velešovem so biseri med cerkvenimi slikami na Kranjskem. Najobširnejše zgodovine umetnosti pa tega umetnika omenjajo komaj v dveh vrsticah. Živel namreč ni v času, ko so se ustvarjala nova pota umetnosti, ampak v času, ko so nadarjeni umetniki bolj ali manj srečno razvijali in porabljali pridobitve velikih mojstrov iz dobe renesanse. Bili so izredno produktivni, ker so bili pravi virtuozni v slikarski tehniki. Tak umetnik izredno srečne roke je tudi Kremser-Schmidt (1718—1801). Vidi se, da se je največ naučil v umetniških zbirkah, vzornika sta mu zlasti Rubens in Rembrandt v koloritu in osvetljenju. V kompoziciji pa je samostojen in večinoma zelo srecen, ker spretno porablja vse elemente krasote: lepe linije, lepo razdelitev plohe, prostora, barve in svetlobe. Te tehnične prave krasote, ki vzbujajo v nas fiziološko (čutno) uživanje umetnine, pa spojuje v oduševljeno umetniško celoto duh umetnikov, ki se javlja v tem, kako on umeva in podava predmet svojega umotvora. Duh vernega poštenjaka, ki z resnobno pijeteto umeva in podava versko vsebino svojih umotvorov, to je dovršujoči in oživljuječi element krasote na Kremser-Schmidtovih slikah, ki govori našemu duhu in provzroči v nas doživljaj, ki se popisati ne da, doživljaj, o katerem vemo le to, da smo pri njem občutili vonj lepih cvetlic z vrta religiozne umetnosti.

G. P.

K. A. KREGAR

Ljubljana, Sv. Petra cesta 23

**Trgovina z usnjem
na debelo in drobno**

Bogata zaloga raznovrstnega
usnja in črevljarskih potrebščin

Glavna zaloga

Sava-kreme

v korist obmejnim Slovencem!

Trgovina oljnatih barv, fir-
nežev in lakov ter vseh v to
stroko spadajočih
predmetov

Brata Eberl

slikarja napisov, pleskarska mojstra
Miklošičeva cesta št. 4

nasproti „Uniona“

Priporoča se preč. duhovščini
in p. n. občinstvu
v vsakem oziru
kot priznано solidna tvrdka

Priporočljiva domača tvrdka!

Podpisani izjavljam v imenu stavb-
nega odbora za zidanje nove cerkve
v Smihelu pri Žužemberku, da je gosp.

Rajko Sušnik

umetni steklar v Šiški

napravil v imenovani cerkvi enajst
novih oken, krasno in umetno v got-
skem slogu, v splošno zadovoljnost in
po zmerni ceni ter je zato v svoji
stroki vreden najboljšega priporočila.
V Smihelu, 12. avgusta 1909.

Za stavbni odbor:

Frančišek Gabršek,
župni upravitelj.

Prodajalna Katol. tisk. društva (H. Ničman) v Ljubljani

priporoča svojo bogato zalogo

: šolskih :
in pisarniških
potrebščin

kakor: raznovrstni papir, zvezke, no-
teze, razne zapisnike, kopirne knjige,
šolske in pisarniške mape, radirke,
pisala, črnilo, gumi, tintnike, ravnila,
trikote, šestila, barve, čopiče, razno-
vrstne razglednice in devocijonalije.

LUKA VILHAR

urar, Ljubljana, Kopitarjeva ulica št. 4

priporoča prečastiti duhovščini in slav. občinstvu svojo veliko in bogato zalogo

priložnostnih daril

kot ure, verižice, uhanke, zapestnice itd. po najnižjih cenah.

Za solidno in točno postrežbo se jamči.

Knjigoveznica ,Kat. tisk. društva'

v Ljubljani

se priporoča :

**v izvršitev vsakovrstnih
knjigoveških del.**

Knjižnicam znaten popust. Solidno delo, zmerno ceno.

I. KETTE

Ljubljana, Franca Jožeta c. 3.

Klobuki, čepice, perilo, kravate, palice, dežniki, galoše, toaletne potrebščine itd. Vsi predmeti za telovadbo, turistiko in drug šport.

Kupujte edino ,Sava'-kremo (čistilo).

Dobiva se povsod.

Fr. P. Zajec, izprašani Ljubljana, Stari trg 9
optik, priporoča svoj dobro urejeni **optični zavod** kakor tudi različne vrste naočnikov, ščipalcev, toplomerov, daljnogledov itd. Popravlja očal, ščipalcev itd. Izvršuje dobro in ceno!

G. F. Jurásek

uglaševalec glasovirjev in
trgovec glasbil

Ljubljana, Poljanska c. 13.

Velika zaloga prvovrstnih glasovirjev, pianin, harmonijev, gosli, tamburic, kitar, eter in vsega glasbenega orodja. Najboljše strune (Wachold in druge). Zavod za uglaševanje ter popravila vseh glasbil. Jamčim pismeno 10 let. Posojevalnica glasovirjev in harmonijev po najnižjih cenah. — Dobro blago se samo hvali.

Telovadne priprave in orodje, vsakovrstne gospodinske in gospodarske predmete, kuhinjsko opremo, železno pohištvo, orodje, raznovrstno železnino, nagrobne križe in prvovrstne poljedelske stroje priporoča prva domača tvrdka te stroke

Fr. Stupica v Ljubljani

Marije Terezije cesta števil. 1

veletrgovina z železnino in razpošiljalnica
poljedelskih strojev.